

2025

Architectuurcentrum Rondeel

*Platform voor architectuur, stedenbouw
en tuin- en landschapsarchitectuur*

Onze missie: Wij geloven in de kracht van ruimtelijke kwaliteit

Het Rondeel staat voor verbetering van de ruimtelijke kwaliteit in de meest brede zin: architectuur, stedenbouw en landschap. Wij geloven dat architectuur en ontwerp van de stedelijke omgeving en het landschap een wezenlijke bijdrage leveren aan het welbevinden van mensen. Architectuurcentrum Rondeel is een onafhankelijke stichting en al meer dan 30 jaar actief op het gebied van de ruimtelijke kwaliteit van Deventer. Het Rondeel ontplooit zelf initiatieven, agendeert actuele opgaven, maar werkt ook samen met andere organisaties om de gebouwde omgeving en het landschap blijvend te verbeteren. Als discussieplatform willen we de waarde van ruimtelijke kwaliteit op de kaart zetten en houden en waakzaam zijn als die kwaliteit in het geding is. Samenwerkingspartners zijn o.a. andere culturele organisaties, het bedrijfsleven, de gemeente en de Beroepsvereniging van Nederlandse Architecten.

jaarverslag

Colofon

*Uitgave: Architectuurcentrum Rondeel
Assenstraat 14, 7411JT Deventer
info@rondeeldeventer.nl
www.rondeeldeventer.nl*

*Vormgeving: Metamorfose grafisch ontwerp
Teksten: Bert Felix
Beeld: Dick Bouwmeester, Bart Ros e.a.*

SPONSOREN EN SUBSIDIENTEN 2025

Gemeente Deventer
Architectenbureau Ma-Kr
Architecten_Lab
BPD bouwfonds gebiedsontwikkeling
Buro Duck
Getreuer Makelaars
I'M Architecten
JVZ Raadgevend Ingenieursburo
Le Clercq Projectontwikkeling
Nikkels Bouwbedrijf
Studio Groen+Schild
1618 Vastgoed
Faro architecten
Van Wijnen
Bemog Projektontwikkeling
Holleman ontwikkeling

Reddingsboei

Hoe komt het toch dat we zo vasthouden aan onze vaste patronen en eigen ideeën? Als ik op reis ben vraag ik me dat altijd af. In andere landen zie je dat veel dingen hetzelfde zijn maar ook heel veel dingen zijn anders. En, niet per se slechter, soms zelfs nadrukkelijk beter. Zo gaat bijvoorbeeld in de Verenigde Staten de voordeur van een winkel vaak naar buiten open. Dat is even wennen als je daar als Nederlander bent, je vergist je regelmatig. Het voelt misschien wat minder gastvrij maar je kan sneller en makkelijker naar buiten in geval van nood. Evident veiliger dus. Er is bij ons geen regel die zegt dat de voordeur naar binnen moet draaien, we doen het gewoon zo, uit gewoonte.

Het is enorm ingewikkeld geworden om in de Nederlandse Architectuur vanuit een bevlogen visie te werken. Immers de praktijk wordt gedictieerd door normen en regels en, niet te onderschatten, door onze vastgeroeste gewoontes. Het ontwerpvak is veranderd. Het heeft zich ontwikkeld van het materialiseren van een visie of een beeld tot het oplossen van een puzzel. Een extreem complexe puzzel, een puzzel waaraan voortdurend nieuwe stukjes worden toegevoegd. Eerdere ervaringen zijn nuttig, dat is vanzelfsprekend, maar je kan er niet vanuit gaan dat het een tweede keer ook zo werkt. Dat is zelfs erg tricky, want zonder dat ze het jou gezegd hebben is er iets veranderd.

Flexibiliteit is dus een noodzaak voor een architect. Maar flexibiliteit is niet makkelijk, verandering is immers lastig, emotioneel lastig. Een architect is al snel verliefd op zijn eigen ontwerp. Opmerkingen of toevoegingen van anderen, weerbarstige regelgeving of starre gewoontes, dit alles maakt het in zijn ogen alleen maar minder. Het doet afbreuk aan zijn gedroomde mooie resultaat. Het raakt aan de schoonheid van het ontwerp, en daarmee aan zijn persoonlijke drijfveer. Het kan zelfs leiden tot verdrinkingsdood. Verdrinkingsdood van de architect, ten onder gegaan in de woeste baren van het *moderne, interactieve, gebureaucratiseerde, energieslurpende* ontwerpproces.

Klagen heeft geen zin

Maar het proces is een *fact of architectural life*. Je bent als architect geen autonome kunstenaar, daarvoor is je beroep veel te maatschappelijk gefundeerd. Je bent als architect ook niet een pur sang dienstverlener voor de opdrachtgever daarvoor is je beroep namelijk ook veel te maatschappelijk gefundeerd. Een architect moet altijd laveren tussen deze rollen. Er zijn heel veel partijen betrokken bij een plan, en, hoe groter de opgave, hoe meer mensen er aan werken (of zich er gewoon tegenaan bemoeien, grrr). Dus, de invloed van de architect neemt af, telkens ietsje meer.

Waarmee echter je invloed kan groeien is met je eigen kennis. Of liever gezegd, de kennis van je team, want dat één persoon alles weet is tegenwoordig onmogelijk. Het is simpelweg teveel. Eén van de meest doeltreffende dingen om een plan overeind te houden is er voor te zorgen dat je het beter weet dan de ander. Zorg dat je team zelf de regels kent, en ook de spelregels. Zo goed dat je ermee kan spelen, met een integrale, brede kijk. Zorg dat het team met oplossingen komt die anderen niet bedenken omdat het de enige is met overzicht, dan bewijst het zijn waarde.

Of, om met Louis van Gaal te spreken:

I believe in the power of the team.

Hugo de Clercq

Voorzitter Architectuurcentrum Rondeel

Terugblik op het jaarprogramma

We kijken terug op een bijzonder jaar. Geen Deventer Architectuurprijs dit jaar, dat staat op de rol voor 2026. Wel de tweede Nacht van Biobased Bouwen, deze keer georganiseerd door de Building Balance/VersnellingNL. Architectuurcentrum Rondeel zat samen met de gemeente Deventer in de begeleidingsgroep.

In 2025 hadden we een vol programma met een aantal interessante opleveringsbezoeken, leuke excursies, een paar mooie films en interessante gesprekken met architecten, die in Deventer aan de slag zijn. Het jaarthema was “Transformatie”. Dat kon gaan over grote transformaties van stadsdelen/ wijken, maar ook over gebouwen.

Ontwerpsessie Haveneiland

Eén van de hoogtepunten dit jaar was de Ontwerparathon voor het Haveneiland in mei. Het Haveneiland staat voor een grote transformatie-opgave in Deventer. De groep Jong Rondeel was in the lead. De voorbereiding van basismateriaal en maquettes was een hele klus, maar het resultaat was er naar. De ontwerpteams onder leiding van gerenommeerde stedenbouwkundigen en landschapsarchitecten hebben interessante ontwikkelingsrichtingen opgeleverd. En dat is aan de wethouder en de gemeenteraad gepresenteerd. De activiteit werd mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de gemeente Deventer uit het projectbudget Centrum en Schil. Waarvoor dank!

Excursies over transformatie

De transformatie-opgave van de stad Dortmund maakte veel indruk. Samen met de Rotary Deventer Noord hebben we een excursie georganiseerd. De stad, waar voorheen de kolen- en staalindustrie zo'n belangrijke plek innam, letterlijk en figuurlijk, was een eind op weg om nieuwe bedrijvigheid aan te trekken. Gelukkig waren niet alle oude gebouwen en machines gesloopt, zodat er nog een verwijzing was naar het verleden. Weliswaar behoorlijk overwoekerd door de natuur, maar dat maakte het extra boeiend.

Ook in Tilburg hebben we mooie voorbeelden van transformatie gezien, waarbij de bekende LocHal indruk maakte, maar ook de betrokkenheid van de gemeente bij de huisvesting van kunstinitiatieven.

Samenwerking in Oost Nederland

We hebben dit jaar de banden aangehaald met de andere Architectuurcentra in Oost Nederland (Enschede, Zwolle, Apeldoorn, Arnhem en Nijmegen). Dit was op initiatief van het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO), die een budget over had voor de vertaling van ontwerpene onderzoeken naar de ruimtelijke opgaven per landsdeel. Deventer en Apeldoorn hebben daarin samengewerkt en twee bijeenkomsten georganiseerd over Water en Vuur. WATER ging over de toekomst van de IJsselvallei (basis was een onderzoek van WUR over Nederland in 2120) in relatie tot woningbouw. VUUR ging over de droogte op de hoger gelegen Veluwe en de dreiging van bosbranden. Daar lag het onderzoek van landschapsarchitect Jan Eiting aan ten grondslag over de woningbouwopgave in relatie tot de stikstofproblematiek op en rond de Veluwe.

Al met al een interessant programma. Op naar 2026 met het jaarthema “Vriendelijke Verstedelijking”. En laten we er bij stilstaan dat Architectuurcentrum Rondeel niet zonder de inzet van vrijwilligers, subsidiegevers en sponsors kan. Dus iedereen ontzettend bedankt!

Frank ten Zijthof
Organisator netwerkactiviteiten Rondeel

BESTUUR

Hugo de Clercq, *voorzitter*
 Edwin Zuidwijk, *secretaris*
 Arjan Strobos, *penningmeester*
 Cris Zijlmans
 Cristien Bensink

NETWERK ARCHITECTUURCENTRUM RONDEEL 2025

Architectuurcentrum Rondeel is een netwerkorganisatie. Dat betekent dat er rond de vaste kern van bestuur en vaste medewerkers een groot netwerk aan mensen en organisaties is waar mee wordt samengewerkt. De intensiteit van de samenwerking is afhankelijk van het jaarthema of van andere thema's die aandacht vragen.

Het totale netwerk van vaste en incidentele medewerkers komt vier keer per jaar bij elkaar.

Voorjaar:

Dan informeren we elkaar (in de vorm van pecha kucha-presentaties) over de voortgang van het jaarprogramma en sturen waar nodig bij. Ook kunnen de werkgroepen dan hulp vragen als dat nodig is.

Zomer:

De zomerborrel is vooral een gezellige seizoensafsluiting, waar we graag ook een interessant thema of een excursie aan koppelen.

Najaar:

In deze bijeenkomst bereiden we ons voor op het daaropvolgende jaar. We kiezen een jaarthema en kijken naar toekomstige activiteiten en vormen nieuwe werkgroepen.

Winter:

De eindejaarsborrel is weer bedoeld als een gezellige afsluiting. Ook daar koppelen we bij voorkeur ook een inhoudelijke activiteit aan vast.

DE COÖRDINATOREN VOOR DE VASTE PROGRAMMAONDERDELEN

Frank ten Zijthof, *Cinema Rondeel en bezoek AFFR*
 Adri v.d. Dries, *opleveringen en gebouwbezoeken*
 Ulrike Weis ten Elsen, *opleveringen en gebouwbezoeken*
 Marcia Mulder, *excursies*
 Cris Zijlmans, DAP, *architectuurcafé voor sponsors*
 Cristien Bensink, *Deventer Architectuurprijs, DAP*
 Maarten Tenten, *DAP Kinderjury*
 Peter van Woerden, DAP (*contactpersoon BNA/Netsted*)

JONG RONDEEL

Joppe Kusters
 Wilbert Steenhuis
 Wilko Stornebrink
 Tom Leerkes
 Robbert Kleine Schaars
 Boris Uenk
 Hanneke Stenfert

VASTE VRIJWILLIGERS

Bert Felix, *verslaglegging*
 Pieter Leeftang, *fotografie*
 Bart Ros, *fotografie, website en nieuwsbrief*
 Dick Bouwmeester, *vormgeving*
 Jan van Leeuwen, *techniek*

VASTE MEDEWERKERS

Jantine Sijbring, *directeur*
 Leo Heemskerk, *financiële administratie*
 Anneke en Henk Nokkert, *schoonmaak*

AFSCHEID GENOMEN VAN

Miek Smeets
 Richard Boogaard

Overzicht activiteiten 2025

23-01-2025	Leerlingen Etty Hillesum op bezoek bij Rondeel	Rondeel
27-02-2025	Rondeel Cinema, At the Garden's Place	Mimik
11-03-2025	BNA NEDSTED/Rondeel, lezing natuurinclusief bouwen	Rondeel
13-03-2025	Rondeel Oplevering, gebouwbezoek Park Nova	Park Nova
13-03-2025	Jong Rondeel, lezing De Zwarte Hond	Rondeel
14-03-2025	Jong Rondeel, excursie Tilburg	Tilburg
19-03-2025	Rondeel Netwerkbijeenkomst, vooruitblik jaarprogramma	Rondeel
20-03-2025	Rondeel Sponsorcafé, excursie transitie laboratorium naar onderwijsgebouw door onder meer Studio Groen + Schild	Enschede
02-04-2025	Tweede editie Nacht van het Biobased Bouwen	Mimik
10-04-2025	Rondeel Oplevering, gebouwbezoek Parabool, Zandweerd	Parabool
22-04-2025	Rondeel Oplevering, gebouwbezoek Steenbrugge	Steenbrugge
23-04-2025	Lezing over Italiaanse architect Carlo Scarpa ter voorbereiding excursie Rondeel/BNA naar Venetië	Rondeel
24-04-2025	Rondeel Oplevering, gebouwbezoek Karwei-locatie	Rielerweg-Oost
01-05-2025	Lezing architect Maarten van Kesteren, Rondeel/Bouwhuis Apeldoorn ACEC	Apeldoorn
09-05-2025	Ontwerpmarathon Haveneiland	Zwarte Silo
17-05-2025	Excursie Dortmund, Rondeel/Rotaryclub Deventer-Noord	Dortmund
22-05-2025	Cinema Rondeel, documentaire over Carel Weeber	Mimik
03-06-2025	Ondertekening: Architecten Oost-Nederland willen biobased bouwen	Rondeel
14-06-2025	Dag van de Architectuur, De IJsselvallei in transitie, lezingen en excursie	Waterbuffelboerderij IJsseldijk
19-06-2025	Jong Rondeel, lezing Architectenbureau Rijnboutt	Rondeel
27-06-2025	Zomerafsluiting Rondeel, excursie Daaf Ledebouer, stadsherstel Assenstraat en Bursestraat	Rondeel en omgeving
09-09-2025	Lezing Ellen Schild, Deventer, EROP of ERONDER	Rondeel
11-09-2025	Cinema Rondeel, documentaire Eileen Gray and the House by the Sea	Mimik
13-09-2025	Open Monumentendag, lezing Daaf Ledebouer, stadsherstel Assenstraat en Bursestraat	Rondeel
23-09-2025	Rondeel/Bouwhuis: ARO-bijeenkomst Vuurlandschappen	ACEC
25-09-2025	Jong Rondeel, lezing ArchitectenCie	Rondeel
26-09-2025	Lezing Ruud Tegelaar over Venetië	Rondeel
01 t/m 05-10-2025	Deventer interior Design Days	Rondeel/Mimik
02-10-2025	DiDD/Cinema Rondeel: FLOW	Mimik
05-10-2025	DiDD/Cinema Rondeel: De A'dammer	Mimik
09 t/m 12-10-2025	NETSTED/Rondeel, excursie naar Venetië	Venetië
10-10-2025	Bezoek Architectuur Film Festival Rotterdam	Rotterdam
30-10-2025	Excursie Rondeel/Boeren voor Biobased Bouwen naar hoofdkantoor Triodos Bank	Driebergen/Zeist
06-11-2025	Rondeel Sponsorcafé en Cinema Rondeel, documentaire Werkende woonwijken	Mimik
26-11-2025	Presentatie opbrengst Ontwerpmarathon Haveneiland aan gemeenteraad	Stadhuis
29-11-2025	Rondeel Oplevering, gebouwbezoek voormalig kantongerecht	Kantongerecht
02-12-2025	Rondeel Oplevering, gebouwbezoek voormalige kerk Smedenstraat Hemels Wonen	Deventer
12-12-2025	Jaarafsluiting Rondeel, excursie herstructurering Amsterdam Nieuw-West	Amsterdam

In gesprek over transformatie

met
Rijnboutt

19 juni | 20:00-21:30u | inloop 19:30u

Jaarthema 2025: Transformatie

In het afgelopen jaar organiseerden we diverse activiteiten over het thema transitie/transformatie. Aan de hand van een aantal concrete projecten in Deventer, nodigden we onder andere drie bureaus uit met wie het publiek en wij in dialoog traden over transformatiestrategieën om zo de betekenis/mogelijkheden te duiden van het jaarthema.

Voor Deventer onderstrepen de activiteiten de actualiteit en urgentie van transformatie als ruimtelijke opgave. Dat betekent het herstellen en leesbaar maken van bestaande kwaliteiten, herstellen van oorspronkelijke routes en het creëren van nieuwe ruimte door het wegnemen van ruimte en toevoegen van licht en lucht.

Het betekent ook de zoektocht naar de kwaliteiten van het bestaande gebouw en context: constructies, materialisatie en ambacht vormen het vertrekpunt. De ingrepen blijven bewust ingetogen en zorgvuldig, met respect voor de oorspronkelijke architectuur.

Transformatie gaat niet alleen over gebouwen, maar ook over het geleidelijk laten ontstaan van nieuwe stedelijke netwerken, gebruik en identiteit over langere tijd.

23 januari 2025

Leerlingen op bezoek

Leerlingen van 4 Havo en 4 VWO van het Etty Hillesum Lyceum oriënteerden zich bij het Rondeel op het vakgebied van het architectuurcentrum: architectuur, stedenbouw en het ontwerp van landschap en openbare ruimte. Ze kregen daarbij informatie over de verschillende beroepen en bijbehorende opleidingen. De bijeenkomst werd grotendeels verzorgd door Boris Uenk, Rondeel-stagiair en oud-leerling van het EHL. Om meer gevoel te krijgen bij ontwerpogaven volgde een concrete opdracht: teken op een plattegrond wat je zou willen verbeteren aan het kruispunt op de Welle ter hoogte van het IJsselpontje. In de nabespreking bleek dat ontwerpers met veel aspecten rekening moeten houden, zoals beschermd stadsgezicht, verkeersstromen, recreatie, groen en nog veel meer. En dat daarbij veel professionals zijn betrokken, die verschillende opleidingen hebben gevolgd, zoals TU Delft, TU Eindhoven, Saxion, WUR Wageningen, Van Hall Larenstein en Academie voor Bouwkunst.

27 februari 2025

Toch beton in botanische tuin

Een paviljoen van beton, en dat in een pinetum en een tijd waarin biobased bouwen volop in de belangstelling staat. Toch won architect Enzo Valerio uit Rotterdam de architectuurprijsvraag die Stichting Pinetum Blijdenstein in Hilversum uitschreef voor de vervanging van haar oude houten en vervallen paviljoen. Overgebleven uit 135 aanmelding en een selectie uit vier die om een maquette was gevraagd. Juan Benavides, ook architect, maakte er een film over, vertoond in Rondeel Cinema: At the Garden's Place. Bij de vertoning vertelden beiden over hun werk.

Valerio volgde zijn bachelor architectuur aan de TU in Delft, waarna hij in 2014 als architect afstudeerde aan de gerenommeerde Eidgenössische Technische Hochschule in het Zwitserse Zürich, waarna hij onder meer werkte bij een Zwitserse bronggieterij, waar hij kunstenaars ondersteunde bij het maken van bronzen afgietsels van hun ontwerpen. Die betrokkenheid bij het maken van een object wilde Valerio ook bij het maken van architectuur, reden voor hem ook zelf de bouw van zijn ontwerpen ter hand te nemen. Daarvoor voelt hij zich ook te veel kunstenaar. "Ik wil geen tekening maken en die dan naar een aannemer sturen." In Hilversum volgde Benavides hem met een camera, van het vullen van de betonwagen tot de oplevering van het paviljoen.

Valerio oogstte veel lof van de jury van de prijsvraag, maar ook aarzelingen bij het bestuur, dat niet meteen overtuigd was van het gebruik van beton in een precaire omgeving met monumentale bomen. De architect wist zijn opdrachtgever te overtuigen met een bezoek aan de Bruder Klaus Feldkapelle in het Duitse Wachendorf, een minimalistische sculptuur in het open veld bij Bonn. Bovendien haalde hij inspiratie uit de ondergrond, een dik pakket geel-okeren oerzand met kiezelstenen. Valerio nam die kiezelstenen op in het beton van zijn paviljoen en maakte gebruik van het gele zand in de bodem. "Eigenlijk heb ik de bodem onder het paviljoen naar boven gehaald."

Na het weghalen van de tien meter hoge houten bekisting kwam er een behoorlijk rank bouwwerk tevoorschijn, dat bovendien door een mengsel van kiezelstenen en geel zand uit de bodem aan de randen een verfijnde tekening had. Donkere kieren als boomwortels in de ondergrond, nadat Valerio het zand met perslucht had verwijderd en de kiezelstenen overbleven. Resultaat is een bijzonder gebouw, dat fraai contrasteert met de groene omgeving, maar in omvang en bouwmethode voldoende respect toont. Architect-filmer Benavides volgde het werk als een toeschouwer op de voet en maakte een haast meditatieve film die op het architectuurfilmfestival AFFR in Rotterdam in de smaak viel. Net als bij Cinema Rondeel in MIMIK.

11 maart 2025

Natuurinclusief ook puzzel- inclusief

Het voordeel voor beschermde en andere bijzondere diersoorten is groot, maar natuurinclusief bouwen levert architecten en bouwers flink wat puzzelwerk op. Belangrijkste gebruiksaanwijzing: hou er vanaf de eerste potloodstreep rekening mee en verdiep je in de regels die ter plekke gelden. Dat was de belangrijkste boodschap van ecooloog Jan-Mark de Wever van Eco Tierra, ecologisch adviesbureau uit Deventer. Op uitnodiging van NETSTED, de afdeling Stedendriehoek van de Bond van Nederlandse Architecten, hield hij bij het Rondeel een lezing over ecologisch onderzoek ter voorbereiding op de bouw of verbouw van gebouwen en gebieden.

Daarbij kreeg het woord biodiversiteit een nieuwe dimensie: wettelijk beschermde soorten blijken zich op zoveel verschillende manieren en tijdstippen te huisvesten en voort te planten dat er nauwelijks momenten in een jaar zijn waarop geen enkel dier verstoord zal worden. Bovendien verschillen de regels per provincie en gemeente, en zelfs daarbinnen. Gevolg is dat ecologische adviesbureaus het steeds drukker krijgen en er inmiddels een tekort is aan bijvoorbeeld vleermuizen tellers. “De wet op de bescherming van bijzondere soorten bestaat al 24 jaar, maar sinds een uitspraak van de Raad van State over de na-isolatie van spouwmuren en de bescherming van vleermuizen is het in een stroomversnelling geraakt”, aldus de Deventer ecooloog.

De Wever onderstreepte het belang van beschermende maatregelen met enkele bijzondere eigenschappen van vleermuizen. Zo krijgen die maar een enkel jong per jaar en telt hun winterverblijf wel 500 tot 600 vleermuizen. “Als je zo’n gebouw zonder maatregelen gaat na-isoleren, duurt het 60, 70 jaar voor eenzelfde populatie weer is opgebouwd”, waarschuwde hij.

Respect vroeg hij ook voor de gierzwaluw, die van zijn overwinteringsplek 7000 kilometer vliegt om op de centimeter nauwkeurig op zijn vaste broedplaats in Nederland te arriveren en bij regen gemakkelijk de afstand naar Londen aflegt om een maaltje insecten op te halen. Bovendien is de vogel, net als andere beschermde dieren, voor zijn behuizing volledig afhankelijk van de bebouwde omgeving. “Eigenlijk zijn het rotsbewoners. Ze hebben nauwelijks pootjes en brengen het grootste deel van hun leven in de lucht door. Zonder onze hulp zijn ze weg.”

Om de soorten te beschermen zijn er natuurkalenders opgesteld die met rode en groene blokken tijdvakken aangeven waarop versturende activiteiten mogelijk of taboe zijn. De tijdvakken verschillen per soort, en op elkaar gelegd blijven er maar weinig momenten over waarop bouwers geen rekening hoeven te houden met een bepaalde beschermde diersoort. Terwijl er voor niet-beschermde soorten een zorgplicht geldt: nesten mogen niet worden verstoord en er moeten alternatieve broedplekken komen.

Daarnaast zorgen de noodzakelijke vergunningen voor puzzelwerk. Naast reguliere vergunningen (met een quickscan flora en fauna, eventueel nader onderzoek, een werkprotocol en wellicht monitoring van de gevolgen van het werk) zijn er inmiddels vergunning-systemen die voor grotere gebieden gelden, waardoor minder onderzoek nodig is voor individuele bouwvoorvragen. Een efficiency-slag die deels teniet wordt gedaan doordat regels per gemeente kunnen verschillen en gemeenten meerdere systemen op hun grondgebied kunnen toepassen. Al met al een klus om maar zo vroeg mogelijk mee te beginnen, stelt De Wever.

Aandacht was er ook voor de discrepantie tussen regels en praktijk. Zo moeten er bij de eventuele verstoring van beschermde diersoorten vervangende onderkomens in veelvoud komen, terwijl daarvoor soms onvoldoende plek in het gebouw of de omgeving is en sommige diersoorten er vervolgens geen gebruik van maken. De Wever riep architecten en bouwers op ook op de bouwplaats op onderzoek uit te gaan. "Kijk op de kavel en in de omgeving wat er al is. Het is gemakkelijker iets te behouden dan later iets nieuws binnen te halen."

In gesprek over
transformatie

met
De Zwarte Hond

in het
Rondeel

De Zwarte Hond is een architectenbureau dat zich richt op de realisatie van duurzame en inclusieve gebouwen. Het bureau is opgericht in 2012 en heeft sindsdien vele projecten afgeleverd. De Zwarte Hond is een van de meest succesvolle architectenbureaus in Nederland. Het bureau is opgericht door Erik Roerdink en Joop van Stigt. Het bureau is opgericht in 2012 en heeft sindsdien vele projecten afgeleverd. De Zwarte Hond is een van de meest succesvolle architectenbureaus in Nederland. Het bureau is opgericht door Erik Roerdink en Joop van Stigt.

13 maart 2025

De Zwarte Hond over transitie: koester wat er is

Be gentle, wees zorgvuldig met wat er is, koester dat en neem het als uitgangspunt van je ontwerp. Volgens het Groningse architectenbureau De Zwarte Hond is dat de grondwet waaraan transitie van gebouwen en gebieden moeten voldoen. Een les ook uit liefde voor de oorspronkelijke ontwerpers.

Met de komst van twee architect-partners van De Zwarte Hond trapte Jong Rondeel, de jongerenafdeling van het Rondeel, haar tweede serie bijeenkomsten in haar bestaan af. Ging het in 2024 over biobased bouwen, in 2025 over het jaarthema van dat jaar, de transitie van gebouwen en gebieden. Geen lezing zoals in 2024, maar een gesprek, tussen interviewer en gast, en met het publiek. De gesprekspartners presenteerden telkens enkele transitieprojecten en waren allemaal in Deventer aan het werk.

Voor De Zwarte Hond was dat de Kop van de Handelskade, waar het vroegere Chinese restaurant Sun Moon en een aantal kantoorgebouwen plaats maakten voor hoge bebouwing, met 207 woningen, 3000 vierkante meter kantoor en twee horeca-ruimtes ook als tegenhanger van de hoogbouw van De Kassa aan de andere kant van de Brinkgreverweg. In Rotterdam-Noord ontwierp De Zwarte Hond de transitie naar woongebouw van de Katshoek, een imposant kantoorgebouw van de Rotterdamse architect Huig Maaskant (1907-1977), ontwerper van complexe, grootschalige gebouwen met grootstedelijke allure, waaronder de Euromast en de Pier van Scheveningen.

Lisa van der Slot, architect en een van de tien (vooral jonge) partners van De Zwarte Hond, begon haar transitieverhaal met een citaat van de Britse modeontwerpster Vivienne Westwood: "Koop weinig, maar kies heel goed je materialen". Volgens haar deed ook Maaskant dat, met materialen die heel mooi oud worden. "We hebben de optopping van het gebouw daarom van hout gemaakt. Je krijgt nooit hetzelfde beton, want dat andere zit er al veertig jaar."

Van der Slot en haar collega's zijn bij de transitie van een gebouw vooral voorzichtig. "We kijken bijvoorbeeld naar de eerste schetsen die voor een gebouw zijn gemaakt. Dan zie je ook het oorspronkelijke ontwerpidee. Je moet het gebouw

vervolgens in zijn kracht terugzetten. Dat optopping mag wel afwijken, maar ook geen icoon zijn die de aandacht van het oorspronkelijke gebouw afleidt."

In Groningen tekende De Zwarte Hond voor de transitie van het oude pand van V&D, een ontwerp van Evert en Herman Kraaijvanger en ooit icoon van de wederopbouw. Volgens Erik Roerdink, ook architect en partner bij De Zwarte Hond, een "enorme klont met heel weinig daglicht, een relatief lage verdiepingshoogte en veel asbest, waarbij iedereen zich afvroeg: wat moeten we ermee".

De Zwarte Hond begon daarom met een stedenbouwkundige visie op de omgeving van het gebouw, waarbij ook vragen werden gesteld bij de functies van enkele andere gebouwen. Dat leverde diverse veranderingen op. Bij de oude V&D herstelde De Zwarte Hond de vroegere route die met roltrappen dwars door de hele winkel liep. Dat gebeurde door een binnenstraat, die ook weer zichtbaar maakt dat het vroeger twee panden waren. Verder schoonden ze de voorgevel op door oude lelijke luifels weg te halen en tegeltableaus te herstellen.

In Leiden won De Zwarte Hond de architectenselectie voor de vernieuwing van de faculteit voor geesteswetenschappen, een ontwerp van Joop van Stigt, propvol met kamers maar zonder plek voor ontmoeting. "We wonnen doordat we in het midden een deel weghaalden en er een glazen dak op zetten, zodat er licht binnenkwam en het een ontmoetingsplek kon worden." Door eerst door de ogen van de oorspronkelijke architect te kijken, is de werkwijze van De Zwarte Hond veranderd, zei Roerdink. "We werken veel ingetogener. Het heeft ons rust en eenvoud opgeleverd. Dat komt ook door de liefde die we voelen voor de helden die deze gebouwen hebben gemaakt."

13 maart 2025

Een slim gebouw is op zijn toekomst voorbereid

Een gebouw slopen en vervangen door nieuwbouw. Eigenlijk hoort dat niet, anno 2025. Toch maakte het zestig jaar oude Carinova-kantoor aan de Zwolseweg plaats voor een splinternieuw appartementengebouw. Na een zorgvuldige sloop, dat wel, voor zoveel mogelijk hergebruik. En een nieuwbouw die op de toekomst is voorbereid.

De nieuwbouw aan de rotonde tussen Zwolseweg, Johannes van Vlotenlaan en Ceintuurbaan was doel van de eerste Rondeel Oplevering van het jaar, de serie excursies van architectuurcentrum het Rondeel naar gebouwen die net zijn opgeleverd. Dit keer met uitleg van Luuk Alferink (vastgoedontwikkelaar Van Wonen uit Zwolle) en Daan Josee (architect-partner Maas Kristinsson Architecten uit Deventer). De 27 huurappartementen, 27 koopappartementen en commerciële plint zijn gebouwd door PHB uit Deventer.

Aanvankelijke gedachten over hergebruik van het voormalige kantoor liepen stuk op de structuur van het gebouw. Volgens Josee zorgden de kolommen bij hergebruik als woongebouw voor te veel resthoekjes en ander ruimteverlies, waardoor er minder en minder aangename appartementen in het gebouw konden dan financieel haalbaar was. "Het kantoor van Carinova was een kind van zijn tijd. Best een goed gebouw, maar ingewikkeld van structuur en weinig duurzaam."

Waarna het besluit viel om het gebouw te slopen. "We hebben geen nieuw gebouw van hout gemaakt, maar een gebouw dat je altijd aan een andere bestemming kunt aanpassen. Geen herhaling van een Carinova-gebouw dat moeilijk te veranderen is", aldus Josee, voorvechter van duurzaam bouwen; vaak biobased, vaak circulair, soms helemaal nieuw.

Die flexibiliteit bereikte hij door met grote overspanningen eerst een volkomen leeg gebouw te ontwerpen en er pas daarna appartementen in te voegen, die altijd plaats kunnen maken voor een andere bestemming. Met op diverse plekken lege schachten, waar bij een andere indeling kabels in kunnen worden gelegd. "We wilden voor Deventer een gebouw maken dat er nog niet was. Een leeg gebouw dat je daarna vult, is best uniek", stelde Josee.

Ook de vensters maakte hij zo dat ze net zo goed als vensters van een schoollokaal kunnen dienen, of als de regelmatige ramen van een kantoor. De betonnen balkons schoof hij er op onregelmatige plekken in. Dat zorgt voor afwisseling, terwijl ze later zonder al te grote problemen weggehaald kunnen worden. "Op die manier kon ik een gevarieerd beeld maken. Als je drie balkonnetjes naast elkaar zet, krijg je een galerijflat, als je het goed doet een heel sprankelend gebouw."

Belangrijk was ook de vraag hoe het gebouw in zijn omgeving zou passen. Als markant punt aan een rotonde, als eerste hoogbouw na de jaren-dertig-woningen van de Zwolsewijk, met de rechthoekige hoge blokken uit de jaren zeventig aan de overkant. Josee besloot de hoofdvorm in lijn met de hoge gebouwen van Albert Heijn en Corel te leggen, met een plint die de rotonde volgt en rode baksteen als bouw materiaal, als brug tussen heden en verleden. "Je hebt daar een enorme schaa sprong tussen de jaren dertig van de Zwolsewijk en de jaren-zeventig-verkaveling met zijn rechte blokken aan de overkant. Daar wilde ik wat mee doen."

14 maart 2025

Hergebruik te over op Rondeel-reis naar Tilburg

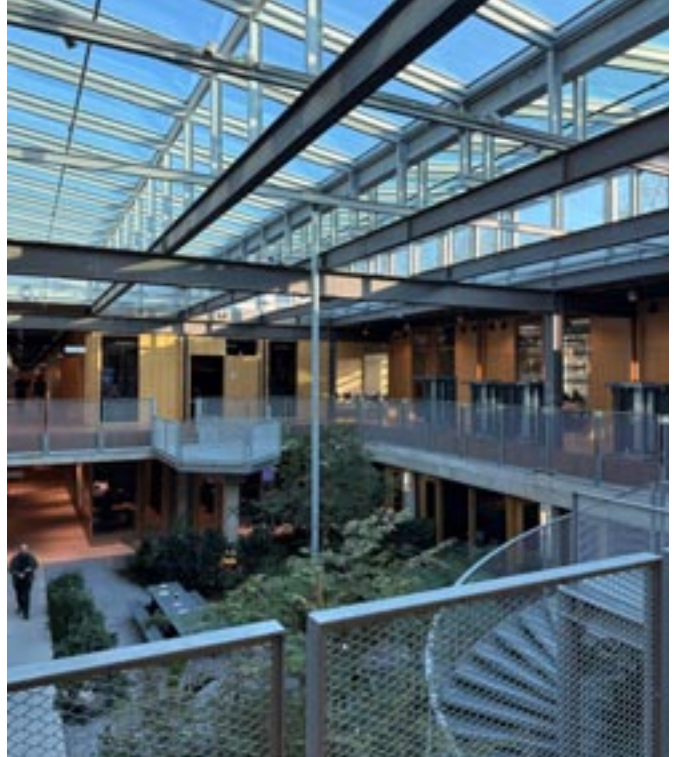
Met een flinke serie voormalige spoorweggebouwen, een afgedankt rangeerterrein, wat voormalige kloosters, een buiten de dienst gestelde kerk, een bio-verbouwd stadskantoor en een voormalige graanhaven in transitie naar dynamisch woongebied toont Tilburg zich grossier in het vertimmeren van gebouwen en gebieden. Architectuurcentrum het Rondeel ging er op excursie. Om inspiratie en lessen op te doen voor transitieprojecten in thuisstad Deventer naar aanleiding van het jaarthema van het Rondeel.

De door Jong Rondeel georganiseerde excursie begon in de spoorzone, een gebied bij het Tilburgse station waar in 1867 de voormalige Staatsspoorwegen neerstreken met een reeks werkplaatsen voor het onderhoud van locomotieven en wagons, als zuidelijk steunpunt van de voorloper van de NS. Dat leverde een groot aantal prachtige bedrijfsgebouwen op die na het vertrek van de NS in 2009 leegkwamen, waarna de gemeente een groot deel van het gebied kocht, 15 hectare midden in de stad. Bouwbedrijf en projectontwikkelaar VolkerWessels won vervolgens de Europese aanbesteding van de herontwikkeling van het gebied, waarna de gemeente de herbestemming van het industrieel erfgoed op zich nam en SDK Vastgoed, dochteronderneming van VolkerWessels, de bouw van woningen en bedrijfshuisvesting, een project dat twintig jaar in beslag zal nemen. Bekend onderdeel van de zone is de LocHal, een immens gebouw waar vroeger locomotieven voor onderhoud naar binnen werden getakeld. Een combinatie van architectenbureaus toverde het met behoud van oude elementen om tot een druk bezochte bibliotheek met restaurant, populaire flexwerk-plekken, vergaderruimtes en evenementenlocatie. Een icoon voor Tilburg en hoogtepunt van de Rondeel-excursie.

Ontwikkelingsmanager Stefan Janszen van SDK Vastgoed liet aan de hand van een meterslange maquette zien welke beslissingen er tot dan toe waren genomen. Zo is het gebied met twee tunnels met de binnenstad aan de overkant van het

spoor verbonden. Van de driebaans-verbindingsweg die in 2013 in de lengterichting door het gebied kwam, hebben gemeente en ontwikkelaar inmiddels spijt. “We vonden dat destijds een goed idee, nu willen we de weg weer versmallen, want het is wel een barrière in het gebied.”

Belangrijk uitgangspunt was de positie van de pioniers in het gebied. SDK en gemeente boden ze onderdak, zochten naar andere bedrijven en instellingen die goed in het gebied passen, maar joegen de pioniers na verloop niet weg voor huurders die meer konden betalen. “We proberen de placemakers van het eerste uur te behouden. Je moet er de kansen in zien. Eerst waren het krakers, nu is het een goed functionerende stichting en hebben we bijvoorbeeld Theater De Boemel en Club Smederij, een nachtclub in een gebouw waar vroeger de motoren van de locomotieven werden gestart. We hebben ze omarmd. Ze hebben een meerwaarde voor jongeren.” Opvallend zijn ook de loodsen waarvan alleen de muren van de eerste verdieping bleven staan, waarna er achter de karakteristieke gevels nieuwe hoogbouw verrees, een meer recente vorm van erfgoedbehoud, die ook bijdraagt aan de sfeer in het gebied. Van spoorterrein naar nieuw gebruik ging ook het rangeerterrein van het vroegere transportbedrijf Van Gend en Loos, nu een multifunctioneel park van 10 hectare in het verlengde van de spoorzone. Een burgerinitiatief voor het gebied leverde 82 inzendingen op met uiteenlopende ideeën, waarna de gemeente tien inzenders met een breed pakket aan ideeën bijeenbracht in een commissie, die samen met een landschapsarchitect vijf jaar werkte aan wat nu het Spoorpark heet. Met een groot evenemententerrein, een nieuwe stek voor de scouting, twee horecapaviljoens, een stadscamping, een uitkijktoren en een reeks wandelpaden ontstond een publiekstrekker in het verder tamelijk versteende Tilburg. Dat hergebruik niet altijd succesvol is, liet de ombouw van de voormalige Vredeskerk naar jongerenhuisvesting zien. Van het gebouw uit 1953 liet het bekende Tilburgse bureau Bedaux de Brouwer Architecten het middengedeelte intact als ontmoetingsruimte voor de bewoners van de 39 appartementen die in de zijbeuken zijn gemaakt. Dat leverde volgens bewoners te kleine appartementen op voor een relatief hoge huur, en een door de temperatuur in het hoge middengedeelte weinig bruikbare gezamenlijke ruimte. Een combinatie die veel huurders snel weer doet verhuizen naar elders, ten koste van de gewenste sociale samenhang. Geslaagder, maar ook een operatie van de lange termijn, is de omvorming van de Pius-haven van graanhaven naar gemengd woongebied, met plek voor plezierboten, een pionierspaviljoen met restaurant (Civic Architects) en brede trap naar het water van de haven.

20 maart 2025

Architectuurcafé toont toverkunst

Een voormalig laboratorium op de universiteitscampus van Enschede, omgetoverd tot een modern, duurzaam en sprankelend onderwijsgebouw dat in 2024 werd uitgeroepen tot Gebouw van het Jaar. Op die plek hield architectuurcentrum het Rondeel een van haar architectuurcafés voor sponsors. Link met Deventer? Een van de ontwerpers van de renovatie is Studio Groen+Schild uit Deventer, bureau voor architectuur en interieur.

In het gebouw uit 1972 is nu de Faculteit ITC gevestigd, ofwel de faculteit voor geo-informatiewetenschappen en aardobservatie. Waar afgestudeerde wetenschappers uit de hele wereld zich verdiepen in manieren waarop ze hun land van herkomst duurzamer kunnen maken. De studenten overnachten in een hotel en verblijven overdag veel op de faculteit. De renovatie moest daarom ook een ontmoetingsplek opleveren, naast een symbool van duurzaamheid.

Uitleg gaf Ellen Schild van Studio Groen+Schild, bij dit project aangetrokken als binnenhuisarchitect, maar werd het ontwerp in teamverband gemaakt met diverse bureaus, waarbij de grenzen tussen de verschillende vakgebieden vervaagden en het lastig is te bepalen wie uiteindelijk een bepaalde keuze heeft gemaakt. “Wij hebben ons enorm met elkaar bemoeid.” Een werkwijze die volgens Schild de uiteindelijke kwaliteit van het ontwerp vergroot.

Uitdagingen waren er genoeg. Zo was het laboratorium van 220 bij 38 meter een groot gebouw, met een begane grond met kolommen en vloeren van beton, grotendeels gevuld met kantoren, en een eerste extra hoge verdieping met stalen constructie als laboratorium. Om licht in het gebouw te brengen, moest er wat gedaan worden aan die breedte van 38 meter. “Dat vraagt om een slimme ingreep. Tijdens de pitch voor de opdracht hadden we op strategische plekken al vier stukken uit het gebouw geknipt om er atriумы in te maken, twee in het midden van het gebouw, twee aan de rand. Daardoor krijg je licht in het gebouw en kun je het groen naar binnen trekken.”

De rest van het betonnen en stalen skelet vormde het uitgangspunt voor andere keuzes. Zo zijn de betonnen

kolommen en stalen balken op de verdieping onbehandeld gebleven, net als de stalen wandbekleding die het team in de kantoren en studieruimtes toepaste. “Ruwbouw is afbouw. Bij de betonnen en stalen constructie hadden we al iets van: niets meer aan doen, schoonmaken is genoeg.”

Zo kreeg meubelleverancier Gispén de vraag om de coating van stoelen en tafels achterwege te laten, net als het slijpen van de lasrupsen. Volgens Gispén zou dat nooit de goedkeuring van de opdrachtgever krijgen, maar het ontwerpteam bleef vastberaden. “Daar zorgen wij wel voor”, zei Schild in het faculteitsrestaurant, wijzend op de tafels die uiteindelijk zonder lak en gladde naden zijn geleverd.

Een belangrijke beslissing was ook het verhogen van de vloer op de verdieping, waaronder alle leidingen en kabels een plek konden krijgen en de ruimte verder intact kon blijven. Andere elektriciteitsleidingen werden met stalen buizen en stalen montagebeugels op de muren aangebracht, om een andere invulling van het gebouw in de toekomst te vergemakkelijken. Om het licht verder het gebouw binnen te krijgen, kreeg het nieuwe gevels van glas en zijn ook de werkkamers en studieruimtes aan de gangen in het gebouw voorzien van kamerbreed glas. Daardoor werd het open karakter van het gebouw na de ingreep van de atriумы nog verder versterkt, en ontmoeting tussen studenten en docenten vergemakkelijkt. Voor een warme sfeer zorgen ook de deuren, die verdiepingshoog van massief eiken zijn, en net als het andere hout van blanke lak voorzien.

Voor de indeling en sfeer van de inrichting van het gebouw hielden de ontwerpers workshops met werknemers en studenten, een werkwijze die voor Studio Groen+Schild vanzelfsprekend is, voor sommige van de andere ontwerpers niet. “Ze vroegen of we gebruikers laten vertellen wat ze moesten doen. Ja, dat gaan we doen, zeiden we. Nu hebben ze die werkwijze zelf overgenomen”, aldus Schild. Een vakjury in opdracht van de Bond van Nederlandse Architecten riep het gebouw in 2023 uit tot Onderwijsgebouw van het Jaar, in 2024 zelfs tot Beste Gebouw van het Jaar.

2 april 2025

Wonen in een huis van paddenstoelen

Je kunt er enorme hoeveelheden CO₂ in opslaan en nieuwe uitstoot van grote hoeveelheden CO₂ mee voorkomen, nieuwe vormen mee maken en gebouwen die veel lichter in gewicht zijn, zodat je de bodem minder verstoort en kunt bouwen op plekken die minder geschikt zijn. Maar ook prachtige kunst mee maken, die tegelijk de akoestiek verbetert. Ook op de tweede editie van de Nacht van het Biobased Bouwen betraden voorvechters van het gebruik van biologische materialen in de bouw of in andere toepassingen het podium van architectuurcentrum Rondeel. Wout Kruijer, architect bij Studio Marc Vermeulen in Rotterdam, somde in Theaterzaal MIMIK nog eens de voordelen op van biologische materialen in de bouw. Zo is de traditionele bouw goed voor 11 procent van de totale Nederlandse uitstoot van CO₂ en kan er met het energieneutraal maken van woningen en gebouwen nog eens 28 procent aan CO₂-uitstoot worden bespaard. Daarnaast slaan biobased materialen juist CO₂ op.

Kruijer toonde diverse voorbeelden, zoals het ontwerp van een grotendeels houten entreegebouw voor Museum Vonk in Eindhoven, een museum dat in 2026 zijn deuren opent. In onder meer de wanden van Cross Laminated Timber (CLT, ofwel kruislings verlijmd hout) zit veel CO₂ opgeslagen, terwijl de nagenoeg natuurlijke ventilatie de uitstoot van CO₂ minimaliseert. Maar volgens Kruijer maken biobased materialen ook een nieuwe vormtaal in de architectuur en de design mogelijk. Voor ProRail maakte hij een gevel waarbij biobased materiaal in mallen met een bepaald patroon tot gevelementen waren gemaakt, die samengesteld weer een heel ander patroon vormen. Het spoorbedrijf paste ze onder meer toe bij een innovatiepaviljoen in Amsterdam. Volgende stap is een gevelpaneel dat natuurinclusief is, met ingebakken nestelmogelijkheden.

Kruijer benadrukte ook het lichte gewicht van veel biobased materialen. “We bouwen hele zware gebouwen op een zachte ondergrond. We halen de voedzame grond weg, brengen bouwzand aan, bouwen met heipalen, maar hebben enorm veel funderingsproblemen. Dat is niet houdbaar. Met biobased

bouwmaterialen kun je naar 15 procent van het gewicht van een huidige woning. Dan kun je de bodem intact laten en bouwen waar het op de huidige manier eigenlijk niet meer kan.” Om biobased bouwen van de grond te krijgen, pleit hij ook voor iconische gebouwen. Zo werkt zijn studio aan The Dutch Mountains, twee torens met een voile, waarin een hele stad aan voorzieningen is ondergebracht op een prominente plek in Eindhoven, pal tegenover de faculteit Bouwkunde. “We gebruiken 9500 kubieke meter aan hout, een enorme opslag van CO₂. Dat is geld waard. Je moet dergelijke bouw daarom aansluiten op het systeem van CO₂-rechten. Dan wordt het haalbaar voor bedrijven om zo te bouwen.”

Voorvechter van bio-materialen is ook de Fransman Andy Cartier die zich na een kort verblijf in Den Haag in België heeft gevestigd met zijn Studio Cartier, waarmee hij natuurlijke materialen wil integreren in hedendaagse ontwerpen. Cartier legt zich toe op mycelium, de ondergrondse sporen van paddenstoelen, een supersnel groeiend materiaal dat hij als bindmiddel mengt met vlas, maar ook met olifantengras en organisch afval als bermgras. “Jullie toekomstige huis is gemaakt van paddenstoelen”, hield hij de bezoekers voor. Inmiddels is Cartier gedeeltelijk werkzaam voor de Cordeel Group, het grootste bouwbedrijf van België, waar hij de mycelium-divisie leidt, die mycelium mengt met hennep en er panelen van bakt. “Je kunt het ook gebruiken voor akoestische panelen, voor verpakkingen, je kunt er leer van maken en zelfs surfboards.”

Natuurlijke materialen als akoestisch materiaal maar ook als kunst, heeft Claudy Jongstra inmiddels wereldberoemd gemaakt. Als textiele kunstenaar werd ze dertig jaar geleden

mode-ontwerpster in de tijd dat fast fashion aan zijn opmars begon en natuurlijke materialen en kleurstoffen naar de achtergrond verdwenen. “Na vier jaar zag ik op een expositie een yurt gemaakt van wol, waar eeuwenlang mensen in hebben gewoond. Veel schapenwol wordt nu vernietigd, spinnerijen zijn weg, terwijl we beroemd waren om het laken dat we ervan maakten. Heel veel kennis is verdwenen.”

Jongstra besloot zelf aan de slag te gaan, kennis en kunde te vergaren op een boerderij bij Utrecht, waar ze met een enkel schaap begon. Nu heeft ze een boerderij in Friesland, waar ze zaad kweekt voor inheemse pigmenten en samenwerkt met biodynamische en regeneratieve boeren, en na honderd jaar de Europese blauwe verf terugbracht, gemaakt uit wede. “Deze verfstoffen zijn niet giftig, je kunt ze vijf keer per jaar oogsten en voor boeren is het een verdienenmodel. Vorig jaar was het een heel nat voorjaar, maar de planten voor historische verfstoffen zijn heel weerbaar.”

Met de wol van de schaapskuddes waarmee ze samenwerkt, maakt ze onder meer grote wandkleden, die als kunstwerk vaak ook akoestiekverbeteraar zijn. Veel opdrachten komen uit de Verenigde Staten, in Nederland maakte ze in samenwerking met architect Jo Coenen een kunstwerk voor de OBA, de openbare bibliotheek van Amsterdam. Met Thomas Rau werkte ze voor het biobased en circulair hoofdkantoor van de Triodos Bank. Inmiddels heeft ze dertig mensen in dienst, in haar studio en in Amerika, en probeert haar zoon Jesk onder de naam LOADS Collection kleding en hoteltextiel met haar wol en natuurlijke pigmenten internationaal te verkopen. “Rembrandt en Rubens gebruikten die pigmenten, zoals indigo, maar de kennis om ze te maken ging verloren. Ik ga het zelf doen, dacht ik. Nu is het een beweging, met boeren, maar ook studenten. Ik verdien mijn geld met kunst, maar het brengt ook mensen bij elkaar.”

Zelf heeft ze zich aangesloten bij het netwerk SHE IS COOL van Carolien Ligtenberg, architect en transitie-expert, die streeft naar gebouwen die onderdeel zijn van een regeneratieve samenleving, waarin bouwmaterialen voorhanden blijven door de groei van materialen en door hergebruik. Waar volgens haar een andere mindset voor nodig is en een groot netwerk om het samen te verwezenlijken. “Als we jonge ontwerpers koppelen aan andere partijen, kunnen we een enorm effect hebben.” Ligtenberg zei op zoek te zijn naar een plek om alle ideeën uit te proberen, zoals een andere inrichting van de buitenruimte, het maken van servies van plantaardig materiaal en mycelium als plasticvervanger. Die plek zou wat haar betreft best mogen

liggen in Vezel Vallei, een project in de Regio Stedendriehoek dat kort voor de Nacht van het Biobased Bouwen een stap dichterbij was gekomen, zo maakte wethouder Jamie van Essen van de gemeente Deventer bekend.

“Hier staat een trotse wethouder die een jaar geleden op de Nacht van het Biobased Bouwen hulp vroeg voor de bouw van de Havendame, die voor 50 procent uit biobased materiaal moet bestaan. Het gebouw komt er. Zojuist is ook de aanvraag voor de Vezel Vallei gehonoreerd, een bedrijventerrein met alle producten voor biobased bouwen. Wat zou het mooi zijn om dat als eerste in Nederland hier te krijgen.”

De aanvraag als regiodeal vloeide voort uit een initiatief van Boeren voor Biobased Bouwen, gemeenten, corporaties en het waterschap in de Regio Stedendriehoek, die vorig jaar afspraken in 2030 minstens 30 procent van de bouwopgave uit te voeren met minimaal 30 procent biobased bouwmaterialen. Vezel Vallei moet vervolgens plek bieden aan een innovatief cluster van bedrijven op het gebied van biobased en circulair bouwen. Waarna presentator Paul R. Kooij (Boze Buurman in Ja zuster, nee zuster en postbode in Ko de Boswachter) de avond besloot met: “Tot volgend jaar!”

10 april 2025

Gastvrij en uitnodigend, ook voor vogel, vleermuis en egel

Houten lamellen aan de buitenkant die op een bakstenen muurtje rusten en daar vriendelijke zitjes van maken, nestkasten voor vogels en vleermuizen ingepast in de gevel, een glazen binnenstraat van ingang naar achterzijde, met een vloer van dubbelgebakken bakstenen en een muur waarin de bakstenen buitenkant met dezelfde steen naar binnen is doorgetrokken. Het gebouw De Uiterwaarden van zorginstelling de Parabool is een rijk gebouw. In vormgeving, maar ook in wat er binnen gebeurt: de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking.

Rondeel Oplevering ging op bezoek bij de nieuwbouw van de Parabool aan de Brederodelaan in het noordelijkste puntje van de Zandweerd. Tussen de sportvelden en de Jan Luykenkolk (ontstaan na een dijkdoorbraak van de IJssel) verrees De Uiterwaarden. Dat gebeurde nagenoeg op de plek van het vroegere orthopedagogisch dagcentrum (ODC) 't Lantaarntje, dat verhuisde naar Kindcentrum Borgele. De bezoekers werden er ontvangen door projectmanager Evelien Klunder van de Parabool en architect-partner Ellen Schild van Studio Groen+Schild uit Deventer, architect van de nieuwbouw.

De bouw van De Uiterwaarden maakte deel uit van een grotere vastgoed-operatie van de Parabool, waarbij afdelingen uit de vestiging in Schalkhaar naar de Zandweerd verhuisden. Zo kreeg de staf (het Service Bureau) een plek in het gebouw, met naast de directie en administratie ook gedragsdeskundigen, aangevuld door vier dagbestedingsafdelingen. Een positieve ontwikkeling, stelde Klunder. "We komen nu dagelijks in contact met onze cliënten. We hebben dezelfde kantine, drinken samen onze koffie en zitten nu letterlijk dicht bij ons werk."

Aanvankelijk onderzoek wees uit dat het voormalige eenlaagse gebouw van 't Lantaarntje niet kon worden hergebruikt voor de komst van de dagbestedingen en het Service Bureau. "Er kon geen verdieping bovenop worden gemaakt. Bovendien was het dermate oud dat het moeilijk kon worden verduurzaamd", vertelde Schild.

Voor de nieuwbouw met twee verdiepingen was een wijziging van het bestemmingsplan nodig, waarbij de nieuwe hoogte volgens Schild goed past bij de hogere bouw aan de oude rand van de wijk. Bovendien gaf die bestemmingsplanwijziging de gelegenheid om het gebouw in noordelijke richting op te schuiven, waardoor het prominenter aan de kolk kwam te liggen en er tussen nieuwbouw en woonwijk een extra stukje groen kon worden aangelegd.

Om de schaal van het gebouw wat te verkleinen, koos Schild+Groen voor een opdeling in twee gebouwen in elkaars verlengde, verbonden door een glazen tussenstuk met de entree. Ook de tientallen bijna gebouwhoge staande lamellen aan de buitenkant maken het gebouw kleinschaliger. De van duurzaam geprepareerd en onderhoudsvrij naaldhout (accoya-hout) gemaakte balken voelen opvallend zacht aan en .

ondersteunen zo de wens van de Parabool om een gastvrij en uitnodigend gebouw te maken.

Een belangrijk besluit was het in het zicht laten van de installatie in het gebouw. “We wilden dat je de hoogte van de plafonds zou blijven ervaren. Daarom hebben we de installatie niet weggestopt achter een systeemplafond.” Opvallend is ook de inpandige kastenwand, die over de hele lengte van het gebouw in de verschillende ruimten is gemaakt van fraai gekleurd betonplex, een met stevig kunsthars afgewerkte multiplex-plaat, ook te vinden als bodemplaaf in aanhangwagens.

In de kastenwand kan flink wat materiaal worden opgeborgen, terwijl er zelfs wasbakken en werkplekken in verborgen zijn, waarmee losse, rommelig ogende stellingkasten konden worden voorkomen. “We hadden die kastenwand expres in het bouwbudget opgenomen en niet in het interieurbudget, waar sneller op wordt bezuinigd. Zo belangrijk vonden we die wand”, aldus Schild.

Van meerwaarde zijn ook de balkons op de kopse zijden van het gebouw. Gaat het aan de kant van de stad nog om een smal balkon, aan de kant van de Roland Holstlaan is dat een flink dakterras, dat dankzij de ook daar aangebrachte verticale lamellen toch besloten aanvoelt. Hout alom dus, waarbij de website van de houtleverancier aangeeft dat het in totaal om 43 kubieke meter ging. Voor de klimaatbeheersing zijn twee warmtepompen ingezet.

Groen+Schild ontwierp het gebouw in teamverband met installatie-adviseur Loohuis uit Heeten en constructie-adviseur WSP uit Apeldoorn. Bouwer was bouwbedrijf Nikkels uit Twello

22 april 2025

Snellere bouw in Steenbrugge

Met zestig flexwoningen en in totaal 197 fabriekswoningen die op de bouwplaats in elkaar worden gezet, hebben Woonbedrijf ieder1 en projectontwikkelaar Van Wijnen de bouw van woningen in Steenbrugge versneld en financieel meer haalbaar gemaakt. Rondeel Oplevering was er op bezoek.

De flexwoningen maken deel uit van de 300 flexwoningen waarmee Deventer versneld tegemoet wilde komen aan de grote behoefte aan woonruimte in de stad. De eerste zestig werden opgeleverd aan de rand van het eerste deel van Steenbrugge. Opdrachtgever en woningcorporatie ieder1 liet daarnaast 28 sociale-huurwoningen bouwen in een van de zes uitbreidingsbuurten van het als Sallands dorp ontworpen Steenbrugge. “We willen laten zien dat ook in de sociale huur aantrekkelijke woningen mogelijk zijn”, aldus projectmanager Nicole Schut van ieder1.

De zestig flexwoningen, verdeeld over een tweelaags en een drielaags gebouw, hebben een vergunning voor vijftien jaar, maar gemeente en woonbedrijf kijken al verder in de toekomst. Zo heeft ieder1 de reguliere kwaliteitseisen voor sociale huur toegepast, in plaats van de kwaliteitseisen voor tijdelijke bouw. “We wilden kwaliteit, ook voor onze huurders”, zei Schutte. De gemeente heeft op haar beurt het openbaar gebied en de groenvoorziening op het terrein aangelegd in het verlengde van het eerste deel van Steenbrugge, zodat het groen een blijvende rol kan spelen in de buurt.

Er komt nog een wandelroute naar de naastgelegen buurtschap. “Daardoor zijn de flexwoningen echt onderdeel van de wijk”, aldus gemeentelijk stedenbouwkundige Rob Smetsers. Die samenhang telde ook voor ieder1. Projectmanager Schutte: “De flexwoningen moeten onderdeel zijn van de wijk en niet die woningen die over vijftien jaar weg gaan.” Ook dat was reden om voor hogere kwaliteit te kiezen.

De woningen zijn in de fabriek gebouwd door Flexlivings, een samenwerking tussen modulebouwer @Klein uit Zeewolde en de meer op het werk op de bouwplaats gerichte Pleijsier Bouw uit Genemuiden, en in achttien weken neergezet. Beide bedrijven werken al langer met prefab-modules, maar de

flexwoningen in Steenbrugge zijn de eerste waarvan het constructieve deel helemaal van Cross Laminated Timber (CLT) is, met biobased isolatie.

Ook de rest van de woningen is grotendeels van hout, inclusief de extra brede galerijen, die met fraaie bankjes ook een ontmoetingsplek zijn. Elzard Slingeland van Flexlivings aarzde om de uiteindelijke levensduur van de woningen te voorspellen. “Maar over vijftien jaar kun je ze weer ergens anders neerzetten.”

Snelheid, maar ook het beperken van de bouw prijs, speelde ook bij de 28 sociale-huur-woningen van ieder1 even verderop in Steenbrugge. Projectontwikkelaar Van Wijnen bouwde er naast reguliere woningen ook woningen die uit een fabriek in Heerenveen met zeven vrachtwagens naar Steenbrugge kwamen en in een dag in elkaar werden gezet, waarna de afbouw nog zes weken duurde. Volgens Michiel Schaafsma van Van Wijnen is fabrieksbouw de enige manier om de gewenste kostprijs van de huizen te halen, maar doen ze niet onder voor de woningen die het bedrijf op de traditionele manier bouwt.

23 april 2025

Ruw beton, maar ook een overvloed aan details

Een lezing van Hans Formsma over de Italiaanse architect Carlo Scarpa vormde de opmaat voor de architectuur-excursie in oktober 2025 van het Rondeel en het regionale architectennetwerk BNA Netsted naar Venetië en zijn Biënnale. Waar diverse werken te zien waren van een van de meest raadselachtige en ondergewaardeerde architecten van de vorige eeuw. Formsma studeerde in 1978 af aan de Academie van Bouwkunst en verdiepte zich na zijn pensioen in Scarpa en zijn werk.

Scarpa, in 1906 geboren in Venetië, was een eigenzinnige architect die los van de heersende architecturopvattingen een geheel eigen stijl ontwikkelde, schetste Formsma. Geen publiekelijk vermaarde architect, wel een voorbeeld voor belangrijke vakbroeders, zoals Mario Botta, die bij Scarpa promoveerde en in Deventer aan de Mr. de Boerlaan zijn zigzaghuizen ontwierp met op de hoek met de Kazernestraat twee kantoorgebouwen als nieuwe poort naar de stad.

Onder architecten was Scarpa een buitenbeentje. Weliswaar had hij dezelfde voorliefde voor beton en staal als de modernisten, bewonderde hij minimalisten als Le Corbusier, Frank Lloyd Wright en Louis Kahn, maar combineerde hij zijn materialen met een overvloed aan ambachtelijke details. Die liefde deed hij onder meer op in de glasblazerij op Murano in de Lagune van Venetië, waar hij van 1933 tot 1947 artistiek directeur was bij Venini, een vooraanstaande producent van Venetiaans glas.

Italianen noemden hem een Uomo Universale, iemand die beeldende kunst, het ontwerpen van meubels, landschappen en tuinen en interieurs combineerde met architectuur. "Zijn vormontwikkeling was enorm. Zo ontwierp hij ook stoelen, een tafel van marmer, bestek en een boekenkast van zes meter hoog voor kastelen, die later in een versie van drie meter voor anderen beschikbaar kwam", aldus Formsma.

Dat Scarpa meer was dan de architect van ambachtelijke en veelvuldige details blijkt ook uit het respect dat de bekende Japanse architect Tadao Ando voor hem had. "Hij heeft mij geleerd dat de echte grandeur van architectuur niet in de schaal ligt, maar in de beheersing van de ruimte", schreef Ando eens.

In Venetië gaf Scarpa op verschillende plekken blijk van zijn kunnen. Zo ontwierp hij in 1954 het paviljoen van Venezuela voor de Biënnale, evenals een kiosk voor het Italiaanse paviljoen. Daarnaast het interieur en de tuin van het museum Querini Stampalia, een nieuwe entree voor de Faculteit Architectuur en aan het San Marcoplein de showroom van Olivetti. In de buurt van Treviso ontwierp hij een begraafplaats die architectuurliefhebbers uit de hele wereld trekt en waar hij uiteindelijk ook zelf begraven is.

24 april 2025

Fabrieks- woningen op fabrieksterrein

In Heemskerk bouwden ze een tribune om kopers de bouw van hun huizen te laten volgen. Geen lange zit, want ook in Deventer stonden de fabriekshuizen van VolkerWessels er in een dag. Elke dag een huis, voor het avondeten winddicht en de kachel meteen aan. Huizen met steeds meer ruimte voor de architect.

Rondeel Oplevering bezocht de veertien woningen die VolkerWessels bouwde op een deel van het voormalige Karwei-terrein, hoek Veenweg en Weseperstraat, zowel drielaagse koopwoningen met een plat dak als tweelaagse huurwoningen met kap. Het bedrijf uit onder meer Rijssen werkt al jaren aan woningen die aanvankelijk deels en later volledig in de fabriek zijn vorgeproduceerd, zoals in het verleden de WesCon-woning.

Ook architect Menno Pijffers van 4D Architecten uit Enter is al langer bij de ontwikkeling van de VolkerWessels-woningen betrokken. In 2001 vroeg het bedrijf zijn bureau om de WesCon-woning nieuw leven in te blazen. Dat leverde de Pluswoning op met een betoncascos. In 2013 ontwierp het bureau van Pijffers met VolkerWessels een woning die in zijn geheel in de fabriek wordt voorbereid, onder de naam MorgenWonen. Sinds 2014 zijn er 4000 van geproduceerd, waaronder de veertien in Deventer.

Volgens Pijffers vraagt het productieproces om standaardisering van de woning, maar tekent hij als architect wel het ontwerp van de woningen, de aanpassingen aan de omgeving en stemt hij het ontwerp af op de mogelijkheden van het productieproces. “De kozijnen zijn allemaal hetzelfde, maar binnen het kozijn is alles mogelijk. Ook in het metselwerk is veel mogelijk, zoals terugliggende gedeeltes.”

Bouwer en architect hebben op die manier een aantal woningtypen ontwikkeld, die op de bouwplaats in een dag in elkaar worden gezet. Daarna volgt de afwerking, die acht weken vergt. “We bouwen de huizen stuk voor stuk, een huis per dag, dat aan het eind van de dag winddicht is. Alle installaties zijn

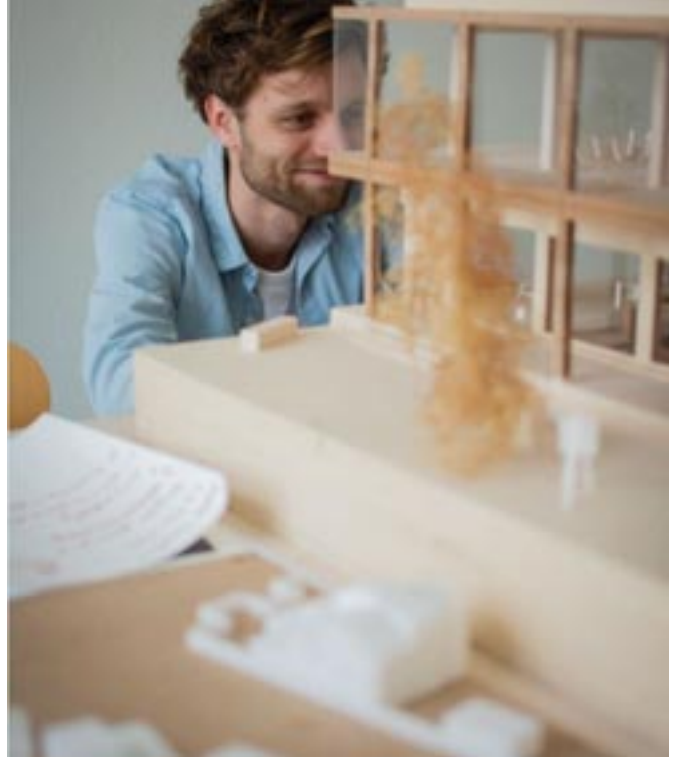

dan aangesloten, zodat we de verwarming meteen aan kunnen zetten”, vertelde Erik Cornelisse van VolkerWessels uit Rijssen. Volgens hem levert de productie van woningen in een fabriek kwaliteitsvoordeel op. Zo zijn de omstandigheden constant op een goed niveau, terwijl het weer op de bouwplaats nog wel eens tegenvalt. Bovendien zijn de woningen aan de binnenkant meteen droog en is er door het gebruik van hout voor de binnenmuren minder stucwerk nodig, dat later kan scheuren, terwijl ze beter geïsoleerd zijn dan gipswanden.

Na aanvankelijke eengezinswoningen met kap volgde een eenlaagse levensloopbestendige woning met kap, waarna het bouwbedrijf ook overstapte op de fabrieksbouw van drielaagse woningen met een plat dak, zoals er negen op de Karweilocatie verrezen. De woningen zijn er in verschillende stijlen, landelijk, klassiek, modern, of met een industrieel karakter, zoals een deel van de woningen in Deventer. Elders in het land bouwde het bedrijf zijn eerste appartementengebouw uit de fabriek, zes verdiepingen hoog.

De huizen op het Karwei-terrein hebben een opvallende plafondhoogte van 280 centimeter, tegen 260 centimeter op de gemiddelde bouwplaats. VolkerWessels bereikte dat door betonvloeren, met de daarin opgenomen leidingen, 20 centimeter dunner te maken. “Dat geeft allure, maar we wilden ook besparen op de hoeveelheid beton die we voor de woningen nodig hebben”, lichtte Cornelisse toe.

Ook de badkamer en wc komen uit de fabriek. Met stalen wanden en voorgesneden sanitair worden ze in hun geheel in de woning getakeld, waarna aansluiting in huis nog maar een kleinigheid is. Dat gebeurt ook met de betonnen trap door het huis, die al een koker heeft voor alle leidingen naar de installatie op de bovenste verdieping.

1 mei 2025

Schoonheid van school keert terug voor weinig geld en CO₂

Hij maakte een kickstart in de architectuur. Liefst zes architectuurprijzen won Maarten van Kesteren (1988, Amsterdam) in 2024 met zijn renovatie van de Utrechtse school Nimeto. Zelf dacht hij dat de klus mislukt was, nu denkt hij dat werken aan schoolgebouwen een feest is voor zijn beroepsgroep. Van Kesteren was gastspreker op een gezamenlijke bijeenkomst van het Rondeel en architectuurcentrum Bouwhuis in Apeldoorn.

De prijzen logen er niet om. Zoals de Abe Bonnemaprijs voor jonge architecten, waarbij de jury sprak van een nieuwe standaard voor schoolgebouwen en een toonbeeld van vernieuwing in de architectuur. De Rietveldprijs, de Utrechtse prijs ter bevordering van de kwaliteit van de bebouwde omgeving, met een vakjury die de renovatie nu al een klassieker noemde, en de Gulden Feniks, de nationale prijs voor renovatie en transformatie van de bebouwde omgeving.

Voor de school zelf was er de Gouden Piramide, de rijksprijs voor inspirerend opdrachtgeverschap. Daarnaast volgden nominaties voor de BNA-prijs Beste Gebouw van het Jaar en Schoolgebouw van het Jaar. En dat voor een architect die in 2014 afstudeerde aan de Technische Universiteit Delft (summa cum laude, dat wel) en voor zijn klus in Utrecht alleen een landschapsproject, de renovatie van een huis als passiehuys in Amsterdam en wat kunstopdrachten op zijn curriculum had. Van Kesteren haalde de opdracht in Utrecht (16.000 vierkante meter uit de jaren zestig) binnen met behulp van de Stichting Mevrouw Meijer, al enkele jaren voorvechter van goede architectuur in het onderwijs om de onderwijsdoelen te ondersteunen. De stichting probeert schoolbesturen over te halen om jonge, op het gebied van schoolgebouwen onervaren

architecten in te schakelen, om scholen vooral te renoveren, om CO₂ te besparen en omdat ze grotere lokalen hebben dan later gebouwde. “In België zijn scholen kunststukjes van de architect, in Nederland lijken ze allemaal op elkaar. Dat probeert Mevrouw Meijer te doorbreken”, vatte Van Kesteren samen.

Dat gebeurt telkens met een gezamenlijke sessie ‘onderzoekend ontwerpen’ door drie teams, waarbij ook de opdrachtgever, leerlingen of studenten en buurtbewoners aanwezig zijn. Met in Utrecht winst voor Van Kesteren. Volgens hem sloot het ontwerp van zijn bureau het beste aan bij de ziel van de school als levendige werkplaats met diverse vakopleidingen. Van Kesteren: “Doorslaggevend was het oordeel van de studentenraad, die zei dat ons ontwerp het beste aansloot bij de volgende generaties.” Waarop de directie die uitspraak volgde, omdat zij zelf aan bedrijven vraagt haar leerlingen een kans te geven en zij dat op haar beurt ook moest doen.

Van Kesteren ging te werk met een beperkt budget van 770 euro per vierkante meter, het verzoek om binnen het gebouw ruimte te vinden voor groei van de school van 1400 naar 1700 studenten en de over twee gebouwen aan weerszijden van een straat verdeelde school meer samenhang te geven. Met zijn ontwerp kwamen de bouwkosten uit op 42 procent van nieuwbouw, die bovendien vaak net buiten de wijk komt te staan in plaats van in het hart van de wijk. Zijn CO₂-voetafdruk bleef steken op een derde van nieuwbouw.

Met de renovatie wilde Van Kesteren ook de oorspronkelijke schoonheid van de gebouwen terughalen, die door latere aanbouwen en verbouwingen was verdwenen. Maar hij keek ook vooruit, naar de periode na de oplevering. “De leerlingen hadden zich de oude school toegeëigend, ze waren gewend het gebouw te personaliseren. Dat wilden wij niet wegnemen.” Zo voerden de leerlingen 90 procent van het schilderwerk uit en maakte Van Kesteren samen met leerlingen meubelbouw het meubilair voor de school. “Dat is soms moeilijk voor een architect, want soms gaan ze aan de haal met iets waar jij liefde voor hebt. Maar het geeft wel ziel aan de school.”

9 mei 2025

Inspirerende visies voor het Haveneiland

Een brug naar het centrum, wandelen langs de kade, wonen op het water? Drie ontwerpteams, onder leiding van gerenommeerde ontwerp bureaus, werkten een dag lang aan een toekomstvisie voor het Deventer Haveneiland. Dat gebeurde tijdens een ontwerpmarathon op initiatief van Architectuurcentrum Rondeel. De prikkelende resultaten werden ter inspiratie aangeboden aan wethouder Lars Wijnhoud van gemeente Deventer.

Het gebied rond de Sint Olafstraat staat aan de vooravond van een ingrijpende herontwikkeling. De gemeente heeft er het voorkeursrecht op gevestigd en werkt aan een plan voor deze plek. Reden voor het Rondeel om drie gerenommeerde ontwerp bureaus samen met plaatselijke architecten, ontwikkelaars, woningcorporaties en creatieve makers na te laten denken over de toekomst van het Haveneiland. Een plek waar wonen, werken, maken en ontspannen samengaan: dat was de opdracht die de teams meekregen. Een stedelijk gebied waar je het karakter van de haven beleeft, en een permanente broedplaats van creatieve makers voor levendigheid zorgt. Inspiratiebron daarbij is het industriële verleden; een aanknopingspunt in de zoektocht naar een eigen, nieuwe identiteit voor dit stuk stad.

De ontwerpteams maakten elk hun eigen plan met eigen kwaliteiten. Het team onder leiding van Office Winhov en Delva LA zette in op een stevig bebouwde kade aan de ene kant en een groene, open, publieke kade aan de andere kant. De visie van het ontwerpteam onder leiding van Studioninedots, met als titel 'Vrijland', koos een combinatie van grotere woonblokken met daartussen vrije ruimte voor experimentele woonvormen, maakruimtes en levendigheid. Het team onder leiding van Karres en Brands zag een toekomst als 'verwonderkamer', een plek waar je kunt ronddwalen, met bijzondere functies in de bestaande gebouwen en daarboven nieuwe woongebouwen op poten.

De visies zijn aan het einde van de dag overhandigd aan wethouder Wijnhoud. Die prees de inzet van de ontwerpers. "De keuzes die gemaakt zijn, zetten aan het denken. We zijn blij met de bijdrage van de ontwerpteams en de inspiratie die ze ons daarmee meegeven."

De maquettes van de ontwerpen werden vervolgens tentoongesteld bij TILT designhub in het Havenkwartier. De publicatie die het Rondeel als samenvatting van de ontwerpmarathon maakte werd later in het jaar aangeboden aan de gemeenteraad. Joppe Kusters en Hanneke Stenfert van Jong Rondeel gaven daarbij een samenvatting van de belangrijkste bevindingen: Ga voor een Haveneiland als levendige plek met een industrieel karakter waar wonen, werken en maken naast elkaar bestaan. En stel randvoorwaarden die deze levendige, creatieve broedplaats op korte én lange termijn waarborgen.

17 mei 2025

Dortmund, stad van transformatie in het groot

Transformatie, van klein naar groot, van gebouw naar gebied en zelfs de hele stad. De excursie van architectuurcentrum het Rondeel en Rotaryclub Deventer-Noord naar het Duitse Dortmund stond helemaal in het teken van transformatie, een belangrijk thema voor de grootste stad (615.000 inwoners) van het Ruhr-gebied, en jaarthema van het Rondeel.

De excursie maakte deel uit van een uitwisselingsprogramma tussen de Rotary-afdelingen Deventer-Noord en Dortmund-Hörde, die al enige tijd een vriendschapsband onderhouden. In 2026 komt de Duitse afdeling naar Deventer voor een tegenbezoek, mede georganiseerd door het Rondeel.

De grote veranderingen in Dortmund werden ter plekke toegelicht door diverse betrokkenen, zoals stadsplanners en projectontwikkelaars. Dat gebeurde onder meer in de tot café-restaurant omgebouwde ButterRaum van Kokerei Hansa, een voormalige cokesfabriek in Dortmund-Hörde, een van de wijken van de stad.

Daar vertelde Ludger Wilde, voormalig wethouder ruimtelijke ordening en stadsplanoog, over de grote veranderingen die de stad in de loop der tijd doormaakte en die nog altijd gaande zijn. Net als Deventer is Dortmund een Hanzestad, destijds omringd door een stadsmuur, een handelsstad aan twee belangrijke handelsroutes die in de Middeleeuwen een snelle groei kende, waarop eeuwen van stagnatie volgden, waarna de industriële revolutie van de negentiende eeuw de stad liet uitgroeien tot een van de belangrijkste industriesteden van het land.

Bij het opstellen van het tienjaarlijkse structuurplan in 1985 voorzag niemand nog de snelle teloorgang van de grote staal- en kolenindustrie in Dortmund en de rest van het Ruhrgebied, aldus Wilde. In 2004 kwam er een nieuw tienjarenplan en wist de stad dat de industrie deels zou verdwijnen.

“We moesten in korte tijd over 2000 hectare aan industrieterreinen nadenken wat we daarmee zouden doen. We waren de stad van kolen en bier, nu zijn ICT, microstroomtechniek, logistiek en dienstverlening onze zwaartepunten.”

In totaal ging het over zes grote gebieden. Bij de rondgang door de stad bleek dat die herontwikkeling op uiteenlopende manieren is aangepakt, waarbij ook speciaal opgerichte ontwikkelmaatschappijen een belangrijke rol speelden. Zo is op het voormalige terrein van het Engelse leger, met kazernes en vliegveld, een strook kantoren (met 7000 arbeidsplaatsen) en een reguliere woonwijk (3000 inwoners) gebouwd, waarbij de geschiedenis van het terrein geen rol speelde, een aanpak die in Nederland minder waardering krijgt.

Heel anders was dat bij Phoenix West, waar een voormalige staalfabriek van ThyssenKrupp zijn deuren sloot. Een deel van de indrukwekkende bebouwing bleef als industrieel monument gehandhaafd en kreeg deels al een andere bestemming, zoals Phoenix des Lumières, een hal vol lichtbeelden. Een ander deel werd ingericht als toekomstig bedrijventerrein, waarbij de nieuwe wegen de oorspronkelijke rechtlijnige opzet van de fabriek volgden, maar de ontsluiting van de bedrijfspanden in

haaks daarop aangelegde zijwegen ontleend is aan de rest van de stad.

Ook het terrein van Kokerei Hansa kent die tweedeling. Een deel is uitgeroepen tot industrieel erfgoed, een van de belangrijkste in het Ruhrgebied, het tweede deel behoudt de rechte lijnen van de vroegere cokesfabriek, maar wordt omgevormd tot park en tentoonstellingsterrein voor de Internationale Gartenbauausstellung (IGA), die in 2027 in Dortmund wordt gehouden. Een blijvende investering in het immense terrein, waar uit de verbranding van kolen verschillende gassen voor de industrie werden geproduceerd en veel oorspronkelijke bebouwing behouden is. In het compressorgebouw worden nu zelfs trouwerijen gehouden.

Heel anders liep het af met Phoenix Ost, waar net als op het nabijgelegen Phoenix West een staalfabriek van ThyssenKrupp zijn deuren sloot. Het plaatselijke Pesch Partner Architecten Stadtplaner won de herontwikkelingsprijsvraag voor het 100 hectare tellende terrein. Dat gebeurde met het opzienbarende voorstel een meer aan te leggen op het terrein, samen met de bouw van honderden woningen aan de randen ervan, naast appartementengebouwen en kantoren. De Phoenix-See is met een oppervlakte van 24 hectare nu een trekker van jewelste in de stad, en geldt in heel Duitsland als voorbeeldproject voor herontwikkeling.

Laatste grote herstructureringsgebied is het havengebied van Dortmund, een van de grootste binnenhavens van Europa, die met een kanaal naar zowel Rijn als Eems is verbonden. Een groot deel van de havenarmen is nog dag en nacht in gebruik, onder meer omdat Dortmund logistiek als nieuw economisch speerpunt heeft gekozen. Twee havenbekkens kwamen beschikbaar voor herontwikkeling.

Winnaar van de ontwerpprijsvraag werd het architectenbureau Cobe uit het Deense Kopenhagen. Woningbouw bleek door de milieubelasting van de haven niet mogelijk, de ontwikkelmaatschappij richt zich op bedrijvigheid op het gebied van ICT en de creatieve sector, twee andere nieuwe speerpunten van Dortmund.

Opvallend is dat het gebied meteen autovrij is verklaard en er geen openbare parkeerplaatsen worden aangelegd, om het autogebruik te minimaliseren. Cobe ontwierp wel een fietsplan voor de wijk, geïnspireerd op de fietsstad die Kopenhagen is. In de wijk blijft plek voor cultuur. Zo kon een partyschip zijn ligplaats behouden, net als Speicher 100, een plek voor jonge

Dortmunders. Het theatercentrum is eigendom van de stad, de andere culturele plekken worden gefinancierd uit de commerciële activiteiten in een gebouw. Alle gebouwen zijn klimaatneutraal gemaakt.

Rondeel en Rotaryclubs eindigden hun rondgang door Dortmund in het Baukunstarchiv NRW, het architectuurcentrum van Nordrhein-Westfalen, in opzet vergelijkbaar met het Rondeel, maar aangevuld met een architecten-archief en bibliotheek. De instelling is gevestigd in een gebouw dat een eeuw geleden al van functie veranderde, in de oorlog zwaar beschadigd raakte, maar weer werd hersteld. Het gebouw kreeg een indrukwekkende verdiepingen hoge hal voor onder meer exposities.

Tot lichte jaloezie van de Rondeel-delegatie, die al langere tijd een meer opvallende plek in de stad ambieert waar het publiek gemakkelijker bereikt kan worden, met onder meer een tentoonstellingsruimte.

22 mei 2025

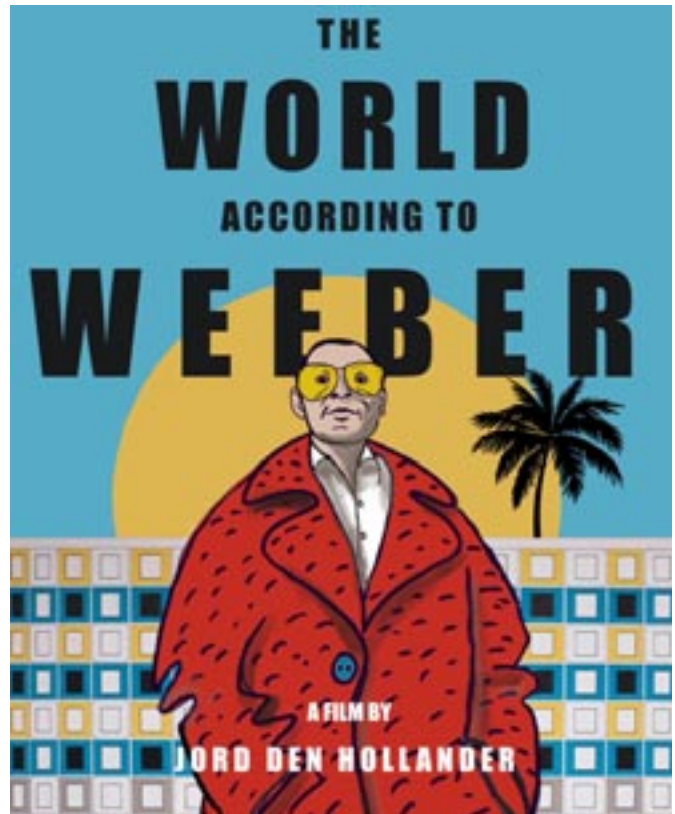
De uitersten van Carel Weeber

Documentaire-maker Jord den Hollander ging dit keer niet met zijn filmcamera op pad, maar bracht samen met beeld-researcher Barbara Kist filmopnames bijeen over de omstreden architect en hoogleraar Carel Weeber. Het leverde de film *The World According To Weeber* op, vertoond bij Cinema Rondeel. Naast Den Hollander was ook Kist in MIMIK aanwezig.

Te zien was een kaleidoscoop aan interviews met de architect, televisie-items waarin hij een rol speelde, gesprekjes met bewoners van zijn meest bekende en deels omstreden projecten en beeldmateriaal dat Weeber veelvuldig zelf maakte tijdens zijn carrière als architect en hoogleraar aan de Technische Universiteit Delft. De in 1937 op Curaçao geboren Weeber overleed begin februari 2025. Den Hollander leerde Weeber kennen toen hij als student aan de TU Delft colleges bij hem volgde. Nadat hij als afgestudeerd architect de weg van filmmaker koos, kwam hij opnieuw in contact met Weeber, met wie hij zijn leven lang bevriend bleef.

De documentaire liet Weeber zien als een architect die in zijn ontwerpen grenzen opzocht en met zijn uitspraken en oordelen in het debat over architectuur en stedenbouw voor controversen zorgde. “Net als Ernest Groosman en Herman Herzberger was Weeber een rebel, hij hield ervan de boel op te ruïen. Hij was tegendraads, humoristisch, intelligent en heel sterk in het mensen in verwarring brengen. Hij wees je niet een richting op, maar naar een goede analyse. Deze tijd zou zo iemand goed kunnen gebruiken. Iemand die vragen stelt”, zei Den Hollander. Dat deed Weeber ook met zijn architectuur, bleek uit het beeldmateriaal. Twee van zijn meest bekende ontwerpen zijn de woongebouwen De Zwarte Madonna in Den Haag (1985, 336 woningen, inmiddels gesloopt) en De Peperklip in Rotterdam (1982, 549 woningen, beide voor de sociale huur). Gebouwen waarbij hij voor de huurders het maximum haalde uit de bouwkosten en het woonoppervlak dat hij daarmee kon realiseren. “Daarmee creëerde hij ook een zekere vrijheid voor de bewoner om een zo groot mogelijke woning te krijgen.”

Toen halverwege de jaren negentig de woningbouw aan de markt werd overgelaten, zocht Weeber ook daar het uiterste op. Hij verklaarde zich voorstander van Het Wilde Wonen, waarbij

de burger het als woonconsument voor het zeggen zou moeten krijgen. De werkelijkheid bleek weerbarstig. De overheid, welstandscommissies en projectontwikkelaars zouden de architectuur in hun greep houden. Staatsarchitectuur, stelde een desondanks glimlachende Weeber.

Die innemende kant toonde hij ook op zijn geboorte-eiland, waar hij zich na zijn pensionering weer vestigde. Op film liet hij er de kleurrijke en richtingloos gegroeide bouwsels van de plaatselijke bevolking zien. “Kwam er een kind bij, dan bouwde je er een stukje aan vast”, legde Weeber uit.

Hij ontwierp er zijn eigen woonhuis. Met de korte zijanten gericht op de heersende windrichting, om natuurlijke ventilatie binnen te halen, met de lange in de schaduw, om opwarming te voorkomen. Felrood geschilderd, maar ook met speelse pilaartjes van het eiland als balkon-ornament. Na zijn terugkeer naar Europa stond het jaren te koop. Rijke eilandbewoners en renteniers van elders wilden gewoon een Amerikaanse villa met gouden kranen en een airco in plaats van ecologische gedoe. Ook daarin was hij een tegendraadse buitenstaander.

3 juni 2025

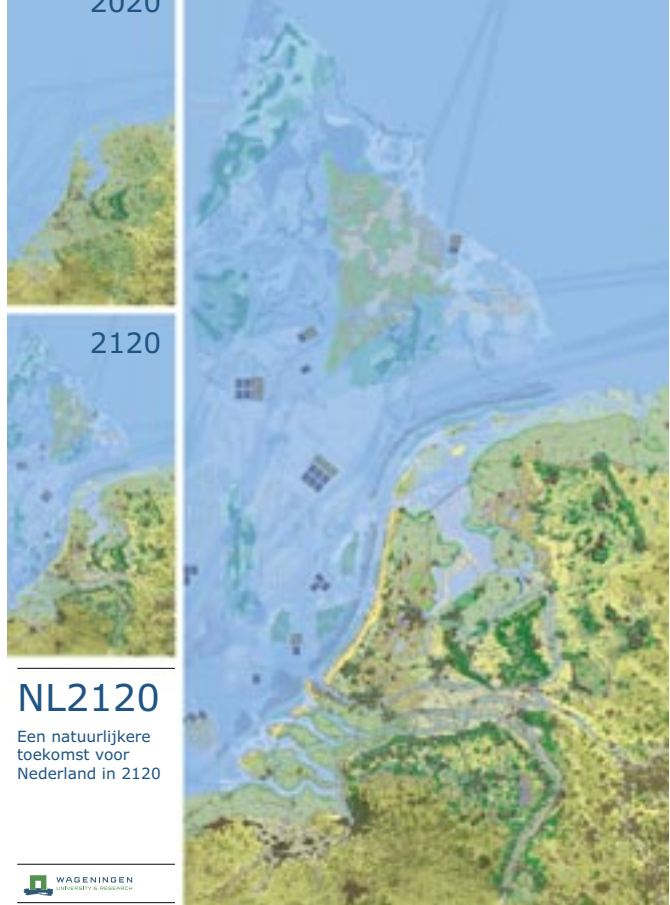
Architecten tekenen voor biobased bouwen

Tijdens een feestelijke bijeenkomst bij het Rondeel hebben zestien architecten- en bouwkundige tekenbureaus uit Oost-Nederland zich officieel geïmmiteerd aan biobased bouwen. Gezamenlijk ondertekenden ze een verklaring waarin staat dat zij voortaan bij elk nieuw ontwerp het principe 'biobased, tenzij' hanteren. De bijeenkomst voor Oost-Nederland werd georganiseerd door de regionale ketensamenwerking Boeren voor Biobased Bouwen in de Regio Stedendriehoek, onderdeel van de landelijke organisatie Building Balance.

Met de uitvoering van de nationale Aanpak Biobased Bouwen hebben boeren en bureaus een belangrijke aanjaagfunctie in de transitie naar toekomstbestendig bouwen. Doel is om in 2030 30 procent van de (ver)bouwprojecten uit minimaal 30 procent biobased materialen te laten bestaan. Landelijk tekenden zestig bureaus de verklaring. Samen streven ze naar een verschuiving van experiment naar nieuwe standaard in de bouw.

De ondertekening in Deventer bevestigt de groeiende bereidheid onder Oost-Nederlandse ontwerpers om concreet werk te maken van bouwen met hernieuwbare grondstoffen. Daarbij wordt ook gekeken naar wat architecten nodig hebben om hun transitie te versnellen. Tijdens de bijeenkomst deelden deelnemers ervaringen en ideeën en kwamen praktische uitdagingen aan bod.

14 juni 2025

De toekomst van de IJsselvallei

Klimaatverandering en de toekomst van de IJsselvallei vormde bij het Rondeel de regionale uitwerking van het landelijke thema van de Dag van de Architectuur: 'In Transitie'. Architectuurcentrum Bouwhuis in Apeldoorn boog zich later in het jaar over de dreiging van meer bosbranden. Belangrijke thema's voor de regio Stedendriehoek.

Samen maken ze deel uit van het Actieprogramma Ruimtelijk Ontwerp (ARO), een samenwerkingsverband van de Rijksoverheid, Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, Stichting CoLA (Coördinatieoverleg Landelijke Architectuurcentra) en Platform Ontwerp NL, waarin ruimtelijk ontwerp lokaal ter sprake wordt gebracht.

In Deventer ging het om de toekomst van de lageregelegen IJsselvallei en de grote uitdagingen, zoals meer (regen)water om af te voeren, maar ook meer droogte en de noodzaak om water vast te houden. Verder de woningbouwopgave met de vraag of en waar er nog verantwoord kan worden gebouwd in de IJssel-vallei.

Daarnaast ging het over natuurherstel rond de IJssel, de energietransitie en nieuwe vormen van energieopwekking. Het goede nieuws: Oost-Nederland kan de uitdagingen het hoofd bieden, maar moet dan wel aan de bak.

Michaël van Buuren, onderzoeker bij Wageningen University and Research (WUR) presenteerde de studie NL2120. Hoe ziet Nederland en in het bijzonder de IJsselvallei er over honderd jaar uit als we alle uitdagingen te lijf gaan en ons land leefbaar hebben gehouden voor volgende generaties?

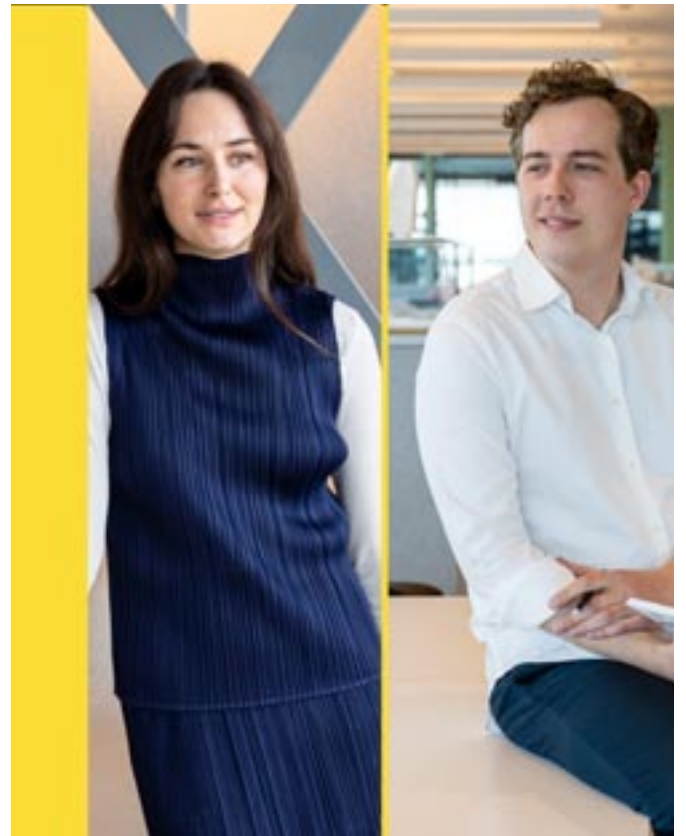
Volgens de onderzoekers van NL2120 zal veel Nederlandse stroom van de Noordzee komen. Op land zal er veel meer groen en bos te zien zijn en nieuwe woonplekken liggen op de hoger gelegen delen van het land. De kustlijn wordt robuust versterkt tegen de stijgende zeespiegel en bewoners hebben andere vormen van mobiliteit, met minder ruimte voor verkeer en

minder wegen, maar wel meer vervoer over het spoor. Voor Deventer en omgeving betekent dat een veel breder stroomgebied voor de IJssel (zie nu al de ideeën voor Ruimte voor de Rivier 2.0), die via het IJsselmeer de kortste weg naar zee is voor de grote hoeveelheden water vanuit het achterland. Dat betekent ook nog meer ruimte bij Deventer, waar het IJsselwater nu door een flessenhals moet.

Landschapsarchitect Andries Van den Berg vertaalde dit nog gedetailleerder naar Deventer en omgeving. Met zijn kennis over de IJssel en het fijnmazige watersysteem er omheen, gaf hij een beeld van de mogelijkheden en onmogelijkheden van verdere verstedelijking, en de opgave om water op te vangen in meertjes en moerassen voor tijden van droogte.

Een volgende stap voor de Stedendriehoek zou een samenhangende visie op de verstedelijkingsopgave kunnen zijn in relatie tot de specifieke problematiek van verdroging en watermanagement.

19 juni 2025

Transformatie bij Rijnboutt bewust terughoudend

Zorgvuldig aansluiten bij bestaande structuren, geen oplossing zoeken in grote gebaren, maar in vakmanschap en detaillering. Voor Eke Wondaal en Michael Maminski van het Amsterdamse architectenbureau Rijnboutt is dat de rode draad waarmee het bureau te werk gaat.

Beide architecten waren te gast bij een van de gesprekken die Jong Rondeel voert over transformatie, het jaarthema van het Rondeel. Wondaal en Maminski vertelden hun verhaal aan de hand van drie projecten, drie warenhuizen die getransformeerd moeten worden omdat het winkelgedrag in Nederland is veranderd en er veel warenhuizen leeg staan. Kernbegrippen bij de gepresenteerde opgaven: ambacht, professionaliteit, zorgvuldigheid en respect voor gebouw en omgeving.

Daarnaast werkt Rijnboutt aan de transformatie en optopping van de Hema in Deventer, maar schetsen daarvan mocht het bureau nog niet laten zien. Wel overtuigden ze volgens gespreksleider Joppe Kusters met hun aanpak en methodiek de toehoorders dat het met het Deventer Hema-gebouw waarschijnlijk ook goed zal komen.

Slotsom van presentatie en gesprek was dat de nieuwe generatie architecten bij transformatie-opdrachten mogelijk wat terughoudender is, meer respect toont voor de rijkdom van wat hun voorgangers hebben neergezet en meer gericht is op ambacht en materialisatie. Terwijl de vorige generatie meer focus had op grote architectonische statements, waardoor er toch iets verloren lijkt te zijn gegaan.

9 september 2026

Weiland kan groen blijven, genoeg ruimte voor bouw in stad en dorpen

De bestaande stad telt genoeg ruimte voor extra woningen. Nieuwe wijken in nu nog ongerepte gebieden zijn niet nodig. Dat stelt architect Ellen Schild van Studio Groen+Schild uit Deventer, die bij het Rondeel een presentatie met debat gaf over haar onderzoek met de titel: Deventer, EROP of ERONDER. Schild houdt zich al jaren bezig met het beter benutten van de ruimte in Deventer, zowel door hergebruik van panden als door nieuwbouw. Ze begon daarmee nadat gemeente-adviseurs Jo Koenen en Fons Asselbergs in 2010 een leegstandkaart van de Deventer binnenstad maakten. Anno 2025 onderzocht Schild de huidige situatie, met als motivatie het behoud van de hoge kwaliteit van de omgeving en groene ligging van Deventer. Een omgeving die het volgens haar waard is om te koesteren.

Met een klein team maakte Schild een inventarisatie van gebouwen en plekken in de stad en de dorpen waar woningen kunnen worden toegevoegd door 'erop, eronder, ertussen of erin' te bouwen. Dat leverde een rapport op, een kaart met concrete locaties en het inzicht dat er ruimte is voor bijna 5000 woningen extra in stad en dorp. Samen met de locaties die al in ontwikkeling zijn (6000 woningen), is er voldoende ruimte voor de ambitie van de gemeente om Deventer met 11.000 woningen te laten groeien, claimt Schild.

Volgens haar kunnen de grote uitbreidingslocaties Baarlerhoek en Stadsland, zoals voorgesteld in de concept-Omgevingsvisie, worden geschrapt. De kleinere uitbreiding Vijfhoek Zuid-Oost kan gehandhaafd blijven, omdat die een logische afronding van de wijk lijkt. Ook de locatie Bergweide 3 kan blijven, omdat dit geen uitbreiding van de stad is, maar een nieuwe invulling van een bestaand bedrijventerrein.

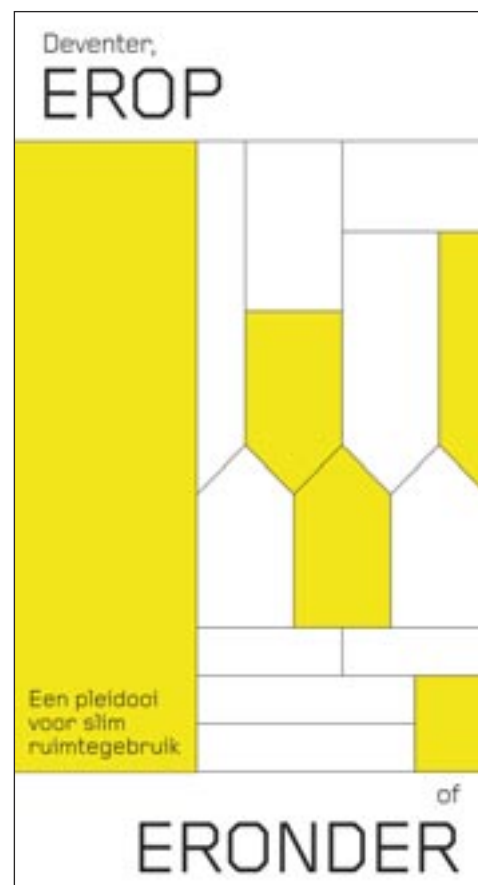
In haar rapport wijst Schild erop dat de mogelijke uitbreidingslocatie Stadsland een gebied is met veel cultuurhistorische en landschappelijke waarde, waar veel Deventenaren aan hechten, terwijl Rijkswaterstaat het gebied gereserveerd heeft voor de aanleg van een eventuele bypass van de IJssel in het kader van Ruimte voor de Rivier 2.0.

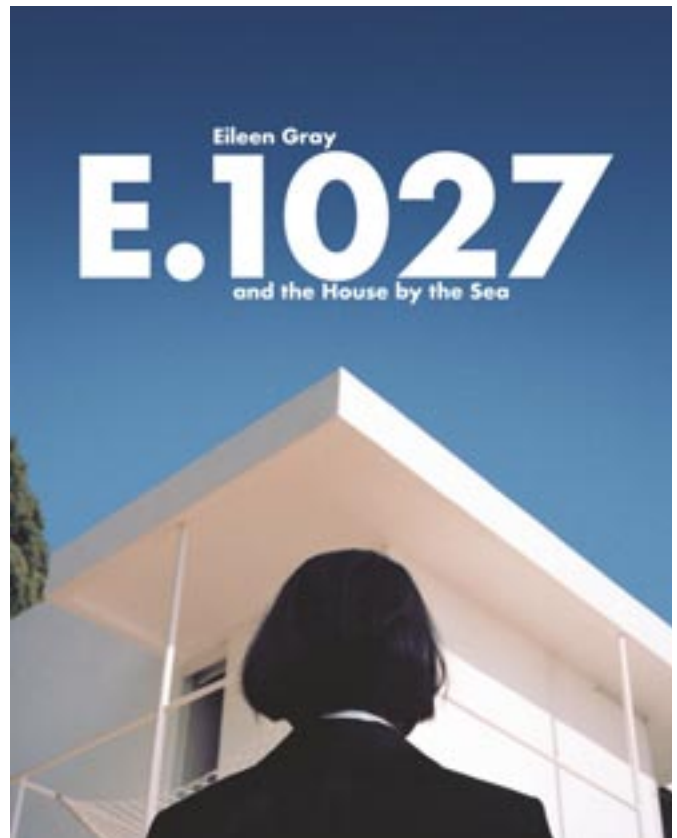
Bij sommige inwoners en betrokkenen bestaat de indruk dat deze uitbreidingslocatie, gekoppeld aan een derde brug over de IJssel, al langere tijd vanuit het gemeentehuis wordt gepromoot, waar weinig tegenin mag worden gebracht. Dat weerhoudt Schild en anderen echter niet een protest te laten horen. Volgens haar zijn daar goede redenen voor en krijgen de waarden van het oude IJssellandschap onvoldoende aandacht bij de ontwikkeling van het Stadsland.

Daarnaast is er jarenlang gedacht dat grootschalig bouwen op nieuwe uitbreidingslocaties goedkoper en sneller is dan bijvoorbeeld een nieuwe laag woningen realiseren op een bestaand gebouw, het zogenoemde 'optoppen'. Dat had onder meer te maken met de prijzen van materiaal en arbeid. Inmiddels ligt dat anders. In de omgevingsvisie wordt voorgesteld dat in alle bestaande woongebieden in de stad en dorpen verdichting plaats kan vinden. Volgens Schild is dat te algemeen gesteld en moet de gemeente concrete locaties uit haar studie in de visie opnemen. Ook moet de lokale overheid actiever gaan sturen op de verdichtingsopgave en dat niet alleen aan de markt overlaten. Soms moet de gemeente er ook druk opzetten en partijen aan elkaar koppelen, aldus Schild.

Meer woningen in de stad vraagt daarnaast om een ander parkeerbeleid. Er zijn slimme parkeeroplossingen in omloop, zoals verticale garages met autolift, maar provincies als Utrecht en Zuid-Holland hebben ook al naar een andere parkeernorm gekeken, Overijssel nog niet. Ook moet er bij verdichting aandacht zijn voor groen en een prettige leefruimte in, om en aan de gebouwen. Het appartementen-ensemble Little C in Rotterdam geldt daarvoor als een geslaagd voorbeeld. Conclusie van de bijeenkomst: de kaart met verdichtingsmogelijkheden uit Erop of Eronder moet een plek krijgen in de omgevingsvisie, de gemeente moet nadrukkelijk de regie pakken om de verdichtingsambitie waar te maken, de provincie moet worden aangespoord haar parkeerbeleid te actualiseren en bestuurders en raadsleden moeten beter worden geïnformeerd, zodat ze de resultaten van het rapport van Schild bij de besluitvorming over de Omgevingsvisie kunnen betrekken.

11 september 2025

Briljante creatie van geniale vrouw

Een vrouw bereikt iets groots, een man strijkt de eer op. De film *E.1027 – Eileen Gray and The House by the Sea*, vertoond bij Cinema Rondeel, onthulde het ware verhaal van Eileen Gray, architect van het modernistische meesterwerk E.1027 aan de Franse Riviera, een intrigerend verhaal van een geniale vrouw en haar briljante creatie.

Met prachtige archiefbeelden en vakkundig nagespeelde scènes brachten de regisseurs Beatrice Minger en Christophe Schaub het dramatische verhaal van de Ierse Gray tot leven. Ze lieten zien hoe de befaamde architect Le Corbusier, een vriend van Grays partner Jean Badovici, zonder toestemming muurschilderingen op het huis aanbracht. Vervolgens lukte het hem de wereld ervan te overtuigen dat niet Gray, maar hij het huis ontworpen had. Met de film geven beide regisseurs Gray haar rechtmatige plaats in de architectuurgeschiedenis terug.

13 september 2025

Open Monumentendag, ofwel gered van de sloop

Het Rondeel nam dit jaar deel aan de Open Monumentendagen met een presentatie en rondleiding over stadsherstel in de jaren '80 van de vorige eeuw, met als titel 'Gered van de sloop'. In twee rondes leidde bouwhistoricus Daaf Ledeboer de bezoekers door de ontwikkelingen in en rond de Assenstraat en Bursestraat.

Algemeen bekend is de fantastische hersteloperatie in het Bergkwartier, maar het herstel in de omgeving van de thuisplek van Architectuurcentrum Rondeel in en rond de Assenstraat mag er ook zijn. Historicus in architectuur en stedenbouw Daaf Ledeboer bracht de radicale plannen uit de vorige eeuw in herinnering om van de Assenstraat een brede ontsluitingsweg te maken, onder meer voor de bevoorrading van het kernwinkelgebied. De sloop van de panden was daarvoor al ingezet. Panden die er zo slecht aan toe waren, dat ze geschikt waren als decor voor de opnamen van oorlogsfilm 'Een brug te ver'.

Gelukkig werd het tij gekeerd door onder anderen wethouder Bernard Duimel, ambtenaar Hans Magdelijns en stadsarchitect Harry Rademakers. De sloopplannen gingen van tafel en er werd ingezet op renovatie en restauratie. Het benodigde geld werd onder meer gevonden in de rijksfinanciering voor de bouw van HAT-eenheden, ofwel Huisvesting Alleenstaanden en Tweepersoonshuishoudens.

Geen monumentensubsidie dus, maar woningbouwgeld. Van een aantal panden is de historische gevel gespaard gebleven, maar daarachter is vaak nieuw gebouwd. De Assenstraat past nu weer in het beeld van een middeleeuwse binnenstad, maar niet alles is dus wat het lijkt.

In zijn presentatie en rondleiding liet Ledeboer zien welke elementen authentiek zijn en wat er later is toegevoegd.

Overigens zijn ook elementen uit de historische panden elders terecht gekomen, zoals de huidige schouw in de Oude Raadszaal. Afkomstig uit een van de panden in de Assenstraat. Kort voor de zomer maakte Ledeboer dezelfde rondwandeling als afsluiting van het eerste half jaar voor de vrijwilligers van het Rondeel, dat zelf aan de Assenstraat is gevestigd.

23 september 2025

Bosbranden vragen om ander beleid

Na een bijeenkomst van het Rondeel in juni over de invloed van water op de inrichting van de IJsselvallei vond in september het vervolg plaats bij Architectuurcentrum Bouwhuis in Apeldoorn, een avond over 'Vuurlandschappen', twee thema's die belangrijk zijn voor de regio Stedendriehoek.

Aanleiding in Apeldoorn zijn de door klimaatverandering toegenomen natuurbranden, met de hooggelegen Veluwe als kwetsbaar gebied. Apeldoorn wil groeien en probeert nieuwe bewoners te trekken met onder andere het recreatieve landschap van de Veluwe. Maar hoe begeleiden gemeenten de extra druk op het natuurgebied en hoe zijn natuurbranden te voorkomen?

Tijdens de bijeenkomst gaf de Veiligheidsregio NO Gelderland een toelichting op het brandpreventiebeleid voor de Veluwe, naast handvatten voor de preventie van branden. Landschapsarchitect Jacob Heydorn Gorsky vertelde over zijn afstudeerproject 'Vuurlandschappen'. Jan Eiting, senior landschapsarchitect van Buro Harro uit Arnhem, plaatste het thema in een breder perspectief, waarbij bodem en water sturend zijn. Vanuit dat perspectief wees hij gebieden aan waar wel of geen woningen gebouwd zouden moeten worden.

Eiting putte ook uit zijn afstudeerproject uit 2020 over de toekomst van de Veluwe als nationaal park, waarin hij de initiatieven beschrijft die nodig zijn om van de Veluwe een interessant en veilig recreatiegebied te maken en boeren nieuwe kansen te geven. Omliggende steden en dorpen hebben een groot belang bij een vruchtbaar toekomstplan voor de Veluwe. Vanuit de landschappelijke potenties van de Veluwe en de voorstellen voor een betere inrichting, lieten de sprekers hun licht schijnen op de verwoestende branden die op de Veluwe dreigen als gevolg van klimaatverandering, onder meer door toedoen van recreanten. Heydorn Gorsky liet zien wat er na de branden met het bos-landschap gebeurt, gevolgen die ook positief voor de natuur kunnen zijn.

25 september 2025

Tapijtfabriek met poëzie, maar ook genoeg woningen

Genieten van alle lagen van een gebouw of gebied, daar een haalbaar transformatieplan voor maken in samenspraak met de omgeving, erfgoedverenigingen en welstandcommissies, een plan dat tegemoetkomt aan de maatschappelijke vraag naar woningen en er dan een vleugje poëzie over gooien.

Erik Vrieling, architect-partner bij de ArchitectenCie uit Amsterdam, noemt het een feest, zelfs de bezoeken aan de welstandscommissies. “Je wordt daar als architect heel goed van. Het is heerlijk om als collectief na te denken over een plek met zoveel historie en samen alle problemen tot een oplossing te brengen. Soms uit het onderbewuste, daar ben je ook architect voor.” Samen met architect en kantoorgenoot Niels Mulder was Vrieling te gast bij Jong Rondeel in de serie gesprekken over het jaarthema transitie. In Deventer maakte het bureau het transformatieplan voor de voormalige Smyrna Tapijtfabriek, later de plek voor Machinefabriek Geurtsen. Een rode draad in de transformatieplannen van de ArchitectenCie kon Vrieling niet goed aangeven. Daarvoor verschillen de gebouwen en gebieden te veel van elkaar. “We hebben wel een label, we zijn pragmatisch, in positieve zin. Dat moet ook wel, want we doen steeds grotere projecten, moeten efficiënt zijn, maken hele navolgbare analyses, waardoor we een helderheid in het plan krijgen, nemen alle ratio’s mee, ook de laag die we poëtisch noemen. Die stoppen we er zelfs bewust in.”

Een belangrijke ratio voor hem is het huidige gebrek aan woningen. “We zijn de maatschappij verplicht om zo goed mogelijk een zo hoog mogelijke dichtheid te maken. Ook bij de tapijtfabriek. Als we naar wens van de buurtbewoners alleen gezinswoningen van driehoog bouwen, kunnen hun kinderen er niet wonen. De ontwikkelaar wil misschien 300 woningen, maar dat gaat ten koste van de leefomgeving. Al tekenend en pratend kwamen we op 200 woningen. We voegen hoogte-accenten toe waar het kan en het voor de buurt de minste pijn doet”.

Om de dialoog met opdrachtgever en buurt zo snel mogelijk aan te kunnen gaan, beschikt de ArchitectenCie over een kantoor met alle disciplines. Dat is niet overal meer zo, zegt Vrieling. Zo kan de eigen tekenafdeling snel schetsen maken om opdrachtgevers de mogelijkheden te laten zien en wensen van omwonenden zichtbaar te maken. “We gaan meteen met buurtbewoners in gesprek, want die kunnen ons veel vertellen over de gebouwen en het terrein. Daarmee kunnen we betekenis aan het plan geven”, zegt Mulder. Dat gebeurt ook met de erfgoedpartijen.

Om tegemoet te komen aan alle wensen komen er aan de rand van het terrein vooral lagere gezinswoningen en gaat het middengebied de hoogte in. Het productieproces van de tapijtfabriek in de vorm van een interne straat met opeenvolgende machines keert terug in het stratenplan, het karakteristieke ontwerp van de tapijten met de zogenoemd Smyrna-knoop in de bestrating en de rangschikking van de beplanting, de poëzie in het plan.

Onderwerp waren verder drie Amsterdamse transformatieprojecten van ArchitectenCie, waaronder die van de NDSM-werf, waar het bureau zelf het voormalige kantoor van de werf betrof. Belangrijke les was het behoud van de monumentale gebouwen, maar ook van de pioniers en hun eerste opvolgers in het gebied. Een les ook voor Deventer, waar na het Havenkwartier ook het Haveneiland, het terrein van Roto Smeets en Bergweide 3 worden getransformeerd, vroeg gespreksleider en Jong-Rondeler Hanneke Stenfert, samen met Wilbert Steenhuis organisator van de avond.

Volgens Vrieling en Mulder vormen pioniers de motor van de herontwikkeling en geven ze een unieke sfeer aan het gebied. Mulder wees daarnaast op de plinten van woontorens in de gebieden. “Die staan de eerste tijd vaak grotendeels leeg. Je moet geduld hebben, na twintig jaar wonen er veel mensen, is er massa en zie je dat ook de plinten volstromen met allerlei activiteiten die het gebied levendig maken, maar die de relatief hoge huren aanvankelijk niet konden opbrengen.”

1 tot en met 5 oktober

Jong talent kleurt Deventer interior Design Days

Wie begin oktober in de Lebuïnus de tentoonstelling van de afdeling Interior Design van Hogeschool Saxion bezoekt, verliet de kerk beslist hoopvoller. Als onderdeel van de Deventer interior Design Days (DiDD) toonden afstudeerders er hun examenontwerpen, terwijl ook jongerejaars lieten zien dat Nederland zich kan verheugen op hun stappen op weg naar een betere, in elk geval mooiere wereld.

Aan het Deventer nichtje van de Dutch Design Week deden ook dit jaar diverse Deventer instellingen en bedrijven mee. Zo organiseerde Carlos in huis een verlichtingsavond, waren er presentaties en exposities bij boekhandel Praamstra, museum Eicas en TILT Designhub en bood het Rondeel onderdak aan een reeks workshops en speciale afleveringen van Cinema Rondeel, waar het onder meer ging over het effect van een ontwerp op het gemoed van kijker of gebruiker.

Daarover ging ook de workshop die eindexamenstudente Jenny Bouwman gaf bij het Rondeel. Tot Bouwmans grote verrassing honoreerde de afdeling Interior Design van Saxion haar afstudeerproject met een 9. Toch begon haar afstudeerproject met een flinke hobbel. Bouwman kampt met ADHD, waardoor het in korte tijd leren gebruiken van een ingewikkeld tekenprogramma voor haar een onmogelijke opgave is. Waarna de studieleiders, na vele anderen, haar vroegen wat er toch gebeurde in haar hoofd op weg naar het doel van een taak. Ze wist de opleiders over te halen juist die vraag tot onderwerp te mogen maken van haar afstudeeropdracht. Met succes, bleek uit het cijfer dat ze binnenhaalde. Bij het Rondeel liet ze in een workshop zien hoe lastig het is voor ADHD'ers om met heel veel prikkels de tijd in de gaten te houden, en blijvende aandacht niet voor iedereen een gemakkelijke opgave is. "Dan bevries ik en weet ik niet waar en waarmee ik moet beginnen."

De jonge Apeldoornse had graag gezien dat haar docenten op de middelbare en basisschool haar workshops en het materiaal dat daaruit voortvloeide ter beschikking hadden gehad. "Dan hadden ze me begrepen en hun lessen kunnen aanpassen, zodat ik alles veel gemakkelijker had kunnen volgen." Inmiddels denkt ze met haar workshops de markt op te kunnen.

2 oktober 2025

Filmdecor toont invloed van ontwerp op gemoed bezoeker

Filmtheater MIMIK had begin oktober niet alleen de aftrap van de Deventer interior Design Days in huis, maar samen met Cinema Rondeel ook de vertoning van de prijswinnende animatiefilm *Flow* van filmmaker Gints Zilbalodis. Met voor de gelegenheid een inleiding door Thirza Coenraad, sociaal en theateraal ontwerper, oud-student en tegenwoordig freelance docent van Saxion Interior Design.

Coenraad roemde de jonge filmmaker uit Letland, die met *Flow* nog maar zijn tweede film afleverde, maar na vijf jaar werk internationaal waardering oogstte, met als kroon een Oscar voor beste animatiefilm. Een bijzondere prestatie, vond Coenraad, omdat de concurrenten van *Flow* over een fors groter team beschikten, terwijl Zilbalodis vijf mensen ter beschikking had en al zijn animaties op een laptop maakte, met bovendien het gratis en vrij toegankelijke animatieprogramma Blender. Coenraad wees op het opvallend nauwkeurig getekende achtergronddecor van de film, met bomen, rotsen, golven en steden, terwijl een wat vage achtergrond bij andere animatiefilms gebruikelijk is. De dieren, hoofdrolspelers in *Flow*, zijn daarentegen wat gestileerd weergegeven.

Samen met het verhaal, de stormen en vloedgolven als gevolg van de klimaatverandering, roepen dieren en achtergrond een beklemmend, angstig gevoel op. Volgens Coenraad een bewijs hoe het vormgeven van de ruimte effect kan hebben op het gemoed van de kijker, net zoals het ontwerp van de ruimte dat doet met de gebruiker ervan.

5 oktober 2025

De A'dammer - De man achter de kast

In het kader van de Deventer interior Design Days vertoonde MIMIK naast Flow ook de documentaire De A'dammer – De man achter de kast. Dat gebeurde in aanwezigheid van regisseur Harro Henkemans en industrieel ontwerper Menno Dieperink, een goede vriend van de ontwerper van de beroemde kast.

De opvallende, smalle kast met het geribbelde rolluik siert sinds de jaren tachtig talloze Nederlandse woonkamers. Minder bekend is het verhaal van de man achter de kast, ontwerper Aldo van den Nieuwelaar, een visionair ontwerper, compromisloos kunstenaar én uitgesproken homoseksueel in een tijd en omgeving waar dat alles niet vanzelfsprekend was. De film toonde zijn levensverhaal en artistieke ontwikkeling.

Al in zijn beginjaren werkte Van den Nieuwelaar aan experimentele verlichtingsobjecten, waarbij hij de alledaagse TL-buis transformeerde tot radicale lichtsculpturen. Zijn doorbraak kwam met het ontwerp van de A'dammer, een meubel dat wereldwijd in talloze uitvoeringen werd geproduceerd en hem internationale faam opleverde.

Toch worstelde Van den Nieuwelaar met de eisen van de markt en met spanningen in de samenwerking met meubelfabrikant Pastoe, inclusief een jarenlange strijd om artistieke zeggenschap en financiële erkenning. Zijn jeugd bracht hij door in Haaren, waar de traditionele omgeving weinig ruimte bood voor zijn vernieuwende ideeën. De film liet zien hoe zijn vroege confrontatie met afwijzing binnen het gezin diepe sporen naliet die een rode draad vormen in zijn leven en werk.

Pas later in Amsterdam ontwikkelde hij zich tot een markante persoonlijkheid in de ontwerpwereld. Hij omringde zich met gelijkgestemde kunstenaars en ontwerpers, en werkte aan een oeuvre dat getuigt van systematisch denken, geometrische helderheid en een streven naar tijdloosheid, ontwerpen die zoeken naar wat blijvend is, geen oppervlakkige schoonheid, maar duurzame eenvoud.

8-11 oktober 2025

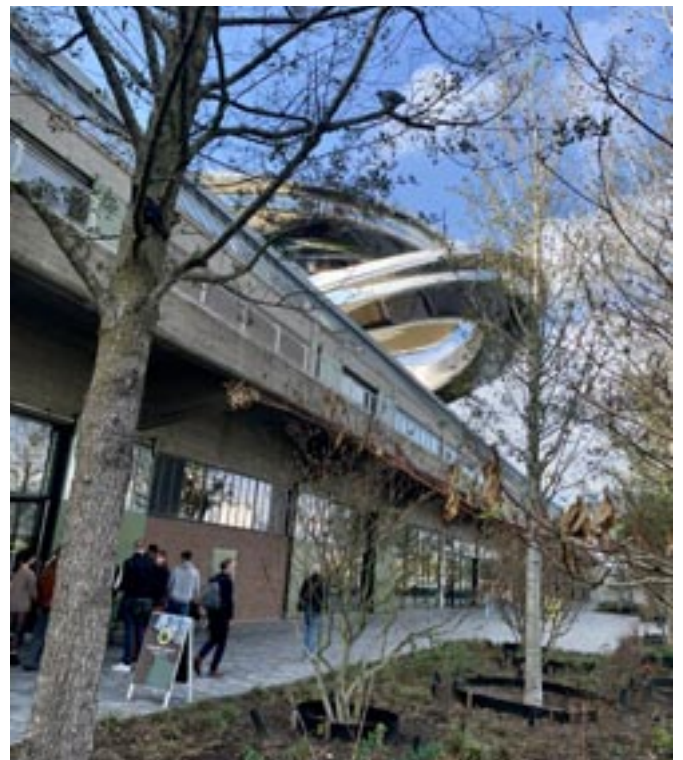
Boeiende films, indrukwekkend museum

Liefst 25 jaar bestond het Architecture Film Festival Rotterdam (AFFR) in 2025. Dat werd gevierd met alle dagen muziek en een groot feest op de afsluitende zaterdag. Het Rondeel bezocht het festival op donderdag en vrijdag. Met een focus op de films, maar ook met een bezoek aan migratiemuseum Fenix.

Gevestigd in een voormalige havenloods heeft het museum naam gemaakt met onder meer de 'tornado', een bouwwerk van twee zilverkleurige cirkels in en op het gebouw, voorzien van een trap naar een uitzichtpunt op de kades en de stad waar zoveel mensen zijn vertrokken naar verre oorden of juist aankwamen nadat ze huis en haard hadden verlaten. Fenix geeft een indrukwekkend beeld van de ervaringen, achtergronden en culturen van de reizigers en de diversiteit aan motieven om die lange reis te maken. De les is dat migratie van alle tijden is, maar ook veel losmaakt in de maatschappij.

In filmhuis LantarenVenster zag de delegatie een groot aantal films, die in het kader van Cinema Rondeel ook naar Deventer kunnen worden gehaald. Zo bestond 'Genius Loci' (met een inleiding van ras-Rotterdammer Ferrie Weeda) uit drie korte films over unieke plekken waar bepaalde groepen mensen samenkomen. Het Eethuisje in Delfshaven, bijvoorbeeld, een ontmoetingsplek voor autochtone buurtbewoners en toeristen die de Hollandse kost willen proeven. Iedereen is welkom om aan te schuiven.

Daarnaast een karaokecafé in Brussel, waar de doorsnee Brusselaren hun dagelijkse zorgen even kunnen vergeten om zich grote sterren te wanen terwijl ze hun liederen ten gehore brengen. Tot slot de grote kathedraal in Brussel, die nog altijd fungeert als gebedshuis, maar ook onderdak biedt aan een lokale radiozender, klimmers en abseilers, een nachtclub met dragqueens en een buurthuis.

'Make Materials Matter' toonde het werk van de jonge architect Søren Pihlmann uit Kopenhagen. Hij renoveerde het oude Deense biënnale-paviljoen in Venetië voor de tentoonstelling in 2025 met materiaal uit gebouw zelf. Een opgave die exemplarisch is voor zijn visie om eerst een grondige studie te maken naar de aanwezige materialen en hergebruikmogelijkheden.

'The New Museum' over het nieuwe Nasjonalmuseet (Nationaal Museum) in Oslo gaf een inblikje in het bouwproces, de besluitvorming over de tentoonstelling van het nationaal kunstbezit (waaronder De Schreeuw van Edvard Munch), het verzet van de bevolking tegen het verlaten van het oude pand en de scepsis van velen over de private inbreng van twee rijke zussen. De kijker ziet ook de Duitse architect Klaus Schuwerk aan het werk, zijn materiaalkeuzes en zijn worsteling met de inrichting van het plein en het interieur.

10 tot 12 oktober 2025

Pleidooi voor schoonheid en blijven ontwerpen

Met BNA Netsted ondernam het Rondeel dit jaar een excursie naar Venetië en zijn 19e Architectuurbiënnale, dat 'Intelligens' als thema had. Of zoals curator Carlo Ratti het verwoordde: 'Om een brandende wereld het hoofd te bieden, moet de architectuur alle intelligentie om ons heen benutten.' Die gebundelde intelligentie noemt hij intelligens, een samentrekking van intelligente (begrijpen) en gens (mensen), waarmee hij een breed begrip van intelligentie introduceert: menselijke, natuurlijke en collectieve intelligentie.

De biënnale reflecteerde op grote actuele uitdagingen als de klimaatcrisis, de druk op de gebouwde omgeving en de behoefte aan meer adaptieve, veerkrachtige architectuur. Dat bleek al in de eerste zaal op de hoofdtentoonstelling, waar het aardedonker en warm was, met tientallen airco's en waterbakken, en de kleffe lucht en herrie ervoor zorgde dat bezoekers de zaal zo snel mogelijk wilden verlaten.

Een krachtig beeld: dit staat ons te wachten in de snel opwarmende wereld. Waarna er heel veel zalen en paviljoens volgden die lieten zien dat er ongelooflijke resultaten worden bereikt als je intelligentie, individueel, collectief en kunstmatig, bundelt en combineert met wijsheid uit de natuur.

Veel indruk maakte een project van het Chinese Vector Architects, een ontwerp voor een hotel op een oude fabriekslocatie, waarin de bestaande bomen een belangrijke rol kregen. Het project ademde een aangename rust uit en werd gepresenteerd met verfijnde tekeningen. Ook met een prachtige maquette: een goede reminder dat architectuur over ruimte gaat en een maquette veel meer vertelt dan de mooiste renders. Ook het Amerikaanse paviljoen over de veranda sprong eruit. Een onderzoek met diverse invalshoeken: de geschiedenis van de veranda, haar ontwikkeling als vormelement, symbolische betekenis, haar sociale functie als open uitbreiding van het huis

en overgang tussen huiselijk leven en openbare ruimte, naast denkrichtingen en ontwerpen hoe de veranda kan worden ingezet voor actuele opgaven.

Het Oekraïense paviljoen liet zien wat het betekent om onderdak te creëren, te repareren en weer op te bouwen onder oorlogsomstandigheden. Het paviljoen plaatste daarbij de collectieve wijsheid van traditionele Oekraïense dorps huisvesting tegenover de 'noodwijsheid' van zelfgeorganiseerde wederopbouw, richtte zich daarbij op veerkracht en weerstand en liet noodoplossingen van architecten en burgers zien.

Of architectuur de klimaatcrisis kan helpen oplossen, blijft de vraag, maar de les van de Biënnale 2025 is dat architecten niets rest dan altijd blijven ontwerpen en samenwerken aan een betere wereld, stoïcijns als het orkest op de Titanic. Geen toepasselijkere manier om dat te onderstrepen dan het zelfbewust kennisdelen in die schitterende, langzaam verdrinkende stad.

Op het programma stonden ook twee projecten van Carlo Scarpa, de Venetiaanse architect waarover Hans Formosa in april bij het Rondeel een lezing hield. Veel indruk maakte zijn showroom van Olivetti aan het San Marcoplein, een samensmelting van diverse materialen, zoals hout, goud, beton, koper, staal, mozaïeken en glas, die samen met weerspiegelingen van vijverwater, superglad gestucte wanden en het licht reflecterende plafonds zorgden voor een enorme, tijdloze ruimtelijke gewaarwording, zowel binnen als buiten. Een pleidooi voor schoonheid in de architectuur als ultieme vorm van duurzaamheid: wat mooi is, hoef je niet af te breken en nieuw te bouwen. Ook in museum Querini Stampalia, een zestiende-eeuws palazzo dat in de jaren 1960 door Scarpa werd verbouwd, gebruikte hij steen, beton, messing, glas en hout, op een verfijnde manier en elk detail met aandacht ontworpen.

Verder in Venetië volgde nog de Punta della Dogana, waar goederen werden gecontroleerd die Venetië binnenkwamen. Het oorspronkelijke gebouw uit de 17e eeuw is in 2009 als museum voor hedendaagse kunst getransformeerd door de Japanse architect Tadao Ando, waarbij licht, materiaal en verhoudingen een gevoel van rust en contemplatie creëren. Waarna een laatste rondgang door de stad nog tal van mooie dingen liet zien: schoonheid overal. Op de souvenirstalletjes na.

30 oktober 2025

Hoe versnellen we Biobased Bouwen? Op bezoek bij de Triodos Bank

Met de vraag wat er nodig is om biobased bouwen tot de standaard te maken, ging het Rondeel samen met Boeren voor Biobased Bouwen (Stedendriehoek) op bezoek bij het hoofdkantoor van de Triodos Bank op landgoed de Reehorst in Driebergen. Dat gebeurde op uitnodiging van de bank. De bijeenkomst begon met een rondleiding door het iconische, door Thomas Rau ontworpen biobased kantoorgebouw van de bank, verzorgd door Roy Gosenshuis en Steven Rietberg. Een inspirerend voorbeeld van wat er mogelijk is als duurzaamheid en ontwerp hand in hand gaan.

Daarna gaf Bob van der Zande, programmaleider Houtbouw van de Metropoolregio Amsterdam (MRA), een boeiende inleiding op de centrale vraag van het rondetafelgesprek: wat is er nodig om biobased bouwen tot de standaard te maken? Van der Zande lichtte daarbij het MRA-houtbouwcompact toe, blikte terug op het convenant 2021–2025, de lessen die er zijn geleerd en noemde de ambities van het nieuwe Houtbouwcompact 2026–2030.

Tijdens een rondetafelgesprek gingen de deelnemende professionals (ontwikkelaars, architecten, bouwbedrijven, gemeente, waterschap en anderen) in gesprek over hoe de inzichten kunnen worden vertaald naar de praktijk in de Stedendriehoek. Het ging daarbij om kennisdeling en goede ideeën voor biobased bouwen en toekomstbestendige gebiedsontwikkeling.

6 november 2025

Wonen en werken op elkaar: weg met het ruimtetekort

Het is een lastige puzzel, de zoektocht naar ruimte voor woningen, bedrijven en energietransitie, zegt architect en stedenbouwer Eric Frijters in het begin van zijn documentaire. Maar een oplossing is er ook: te vinden op de talrijke bedrijventerreinen in het land.

In het panelgesprek na afloop van de documentaire *Werkende woonwijken* bij Cinema Rondeel ging hij nog een stap verder: stop onmiddellijk met de bouw van louter woonwijken, ga wonen weer mengen met werken, zelfs met de zwaardere vormen van werken. Film en nagesprek waren onderdeel van het halfjaarlijkse architectuurcafé voor sponsors van het Rondeel. Eigenlijk zouden Frijters en zijn cameraman-regisseur een inleiding op de film geven, maar bij aanvang stonden beiden nog in een file op de A1. Een ironisch voorval, want de wellicht belangrijkste oorzaak van files is ook volgens Frijters het decennialange scheiden van wonen en werken in Nederland. Daar moet maar eens een einde aan komen, vindt hij. Op bestaande bedrijventerreinen is volgens hem veel ruimte voor de bouw van woningen, wat bewoners dichterbij hun werk kan brengen (minder files, minder vervoersbewegingen, tijdsbesparing), terwijl bedrijventerreinen tussen avondspits en ochtendspits onaangename, nagenoeg verlaten gebieden zijn met distributiedozen als symbool van ruimteverspilling, en woonwijken overdag vaak dodelijk saai zijn.

Naast architect is Frijters lector Future Urban Regions aan het samenwerkingsverband van de zes Nederlandse Academies van Bouwkunst en oprichter van het bureau FABRICations, dat zich richt op een gezondere en duurzamere stedelijke omgeving. In de documentaire zegt strategisch ruimtelijk-economisch onderzoeker Merten Nefs van de Universiteit van Rotterdam dat bedrijvigheid heel goed kan samengaan met de bouw van woningen. "In woonwijken is heel veel mogelijk." Ook de voorbeelden in Brussel (Kanaalzone, Nova City en City Campus) en Parijs (Chapelle International) laten dat zien, maar ook dat er voorwaarden zijn.

Zo is er bij alle projecten een tweede maaiveld gemaakt op het dak van de bedrijven, met soms een laag bedrijfswohnungen of een parkeergarage als buffer tegen eventuele overlast, waardoor op het tweede maaiveld een nieuwe omgeving ontstaat, met wandelstraten en binnenpleinen voor rust en ontmoeting. Op de woonlaag veel appartementen, maar ook woningen van twee bouwlagen. Voordeel voor overheid of ontwikkelaar: "Je gebruikt de grondprijs twee keer en het wordt geen unheimische plek", zegt Leo van Broeck, een van de architecten van de projecten in Brussel.

In Parijs is met Chapelle International zelfs een rangeerterrin gecombineerd met een logistiek centrum van 400 meter lengte voor stedelijke bevoorrading. In de kelder een datacenter, met restwarmte voor de bovenliggende bedrijfsruimte en woningen. "In plaats van de rails weg te halen, is er nu een dynamische plint met daarboven een oase van woontorens", aldus Frijters. In het panelgesprek na afloop noemde directeur Jaap Huibers van woningcorporatie Rentree het mengen van wonen en werken van groot belang. "Deventer heeft veel ambitie op het

gebied van woningbouw. We bouwen 10 procent van de woningen, voor elke woning krijgen we 800 reacties van mensen die er willen wonen, we zijn de hele tijd op zoek naar plekken voor woningen. Op bedrijventerreinen is veel winst te behalen. Het past ook bij Deventer, dat een maakstad is.”

Daniël Kleine Schaars (I'M Architecten) noemt het mengen van wonen en bedrijvigheid zelfs noodzakelijk, ook omwille van de identiteit van Deventer. “Je kunt je er ook mee onderscheiden van andere steden. De gemeente moet dit serieus nemen.” Filmmaker Frijters wijst op de voorbeelden in Brussel en Parijs. “Op die plekken kunnen ze heel veel woningen kwijt, terwijl ze 35 procent van de ruimte overhouden voor het opvangen van de gevolgen van klimaatverandering.” Belangrijke les die hij er leerde: de overheid moet de regie nemen en soms zelfs het eigendom van de bedrijfsruimte op zich nemen. “We hebben het nu over de schutting van de markt gegooid.”

Over de rol van de overheid verschillen de opvattingen. Huibers en Kleine Schaars denken dat de gemeente kan beginnen door van meet af mee te denken bij de ontwikkeling en invulling van bedrijfsruimtes. Frijters gaat verder: “We vinden het heel normaal dat de overheid een contingent betaalbare woningen eist. Dat moet voor werken ook gebeuren.” Ook pleit hij voor de terugkeer van de publieke ontwikkelingsmaatschappij. Volgens Elisabeth Ekker, gemeentelijk projectleider Havengebied, neemt Deventer al meer regie bij de ontwikkeling of herontwikkeling van gebieden. “Ik ben heel trots op wat er in het Havenwartier gebeurt, waar binnenkort de bouw begint van een woongebouw op een plint met atelierwoningen en parkeerdek. Ook voor het Haveneiland doet het college richtinggevende uitspraken. Deze film geeft veel inspiratie om verder te gaan.”

Cris Zijlmans, organisator van het Sponsorcafé, Rondeelbestuurslid en namens LeClercq Planontwikkeling onder meer herontwikkelaar van fabrieksterrein Senzora in de Raambuurt, stelt dat iedereen een stap vooruit moet zetten, meer waardering moet hebben voor maakindustrie en iets meer lawaai moet accepteren. “Je moet verder denken dan het gebruikelijke hippe koffietentje en bedrijvigheid omarmen.”

FABRICations.

29 november 2025 / 2 december 2025

Hergebruik van kantongerecht en kerk: 32 woningen erbij

In de serie Rondeel Opleveringen sloot het Rondeel het jaarthema transitie af met twee markante gebouwen: het kantongerecht aan de Brink en de gereformeerde kerk aan de Smedenstraat. De transitie van beide gebouwen leverde 32 woningen op.

De deelnemers werden in groepen rondgeleid. Bij het kantongerecht gebeurde dat door architect Peter van Woerden uit Diepenveen, specialist in hergebruik van gebouwen en sinds 2019 betrokken bij de herontwikkeling van het rijksmonument van eigenaar-ontwikkelaar Hendrik Franken van FrankenVrijVastgoed. Rondleider in de Smedenstraat was Mirhet Ibrahimovic, bouwkundig projectleider bij Amflex Solutions uit Capelle aan de IJssel, projectontwikkelaar, bouwbedrijf en eigenaar van de kerk.

Voor de herontwikkeling van het ruim 400 jaar oude kantongerecht liet zien hoe lastig het is om historische gebouwen om te bouwen voor een andere functie. Zo zorgde de rijksbescherming en de eeuwenoude constructie van het gebouw voor flink wat gepuzzel. "Geen hoek is hetzelfde. In de vergunningaanvraag hebben we ons daarom beperkt tot de grote lijnen, waarna we tijdens de bouw in intensief gesprek met de gemeente tot oplossingen zijn gekomen", aldus Van Woerden.

Dat zorgde er voor dat geen van de twaalf huurappartementen in het gebouw hetzelfde is en creatieve oplossingen ongebruikelijke, maar ook aantrekkelijke ruimtes opleverden. Grote gemene deler zijn de historische details, zoals zware balken op de zolderetages, originele plafonds, vloeren, deuren en deurposten.

Met de isolatie van vloeren of plafonds, voorzetmuren, voorzetkozijnen en per drie appartementen een CV-ketel lukte het om energielabel A te halen. Grappig detail: architect Van Woerden koos voor zwarte verf op de binnenkant van de voorzetramen. Na aanvankelijke weerstand zorgde een proefkozijn voor een ommezwaai: de rijksdienst adviseert de zwarte verf nu ook aan derden. Buiten vallen de voorzetramen niet langer op.

De koopappartementen in de kerk in de Smedenstraat zijn net als bij het voormalige kantongerecht helemaal voorzien van vloeren, keukens, badkamers en wandafwerking. In de kerk gaat het om 17 appartementen, in de bijgebouwen voor en achter de kerk kwamen nog eens vijf woningen, naast een tweede trappenhuis. De kerk zelf is gebouwd in 1935 naar een ontwerp van Jacob van der Veen uit Amsterdam. Het gebouw kent geen monumentale status, maar valt wel binnen het beschermd stadsgezicht.

Om de resten van de voormalige stadsmuur in de grond onder de voormalige kerk te beschermen, is er eerst een betonnen vloer van 70 centimeter dikte aangebracht, waarop een stalen constructie kwam voor de vier verdiepingen, aan de voorkant ontsloten door een grote hal met trappenhuis, met het grote glas-in-lood-venster als blikvanger, naast het zwart geschilderde staketsel van stalen balken.

In de bovenste appartementen zijn nog wel delen van de oorspronkelijke stalen dakspanten zichtbaar, het plafond van de kerk was bij aankoop van het gebouw al verdwenen. Volgens bouwkundig projectleider Ibrahimovic moesten er voor de verduurzaming van het pand te veel leidingen worden weggewerkt om het verdwenen plafond in ere te herstellen.

12 december 2025

Stedenbouw, meer dan stenen stapelen

Zoals de Amsterdamse architect-stedenbouwkundige Cornelis van Eesteren met zijn Algemeen Uitbreidingsplan uit 1935 werkte aan nieuwbouw en een gezondere stad, zo werken Cascoland en Buurtwerkplaats Noorderhof op hun beurt aan betere buurten in Amsterdam Nieuw West, waar rond 1950 de eerste woningen van het uitbreidingsplan verrezen. Voornaamste doel van beide initiatieven: meer sociale samenhang en duurzaam leven.

De nalatenschap van Van Eesteren en beide buurtinitiatieven waren doel van de jaarafsluiting voor vrijwilligers van het Rondeel. De excursie vormde ook de opmaat naar 2026, met als jaarthema: vriendelijke verstedelijking. Of, zoals Rondeel-directeur Jantine Sijbring het verwoordde, verwijzend naar de 11.500 nieuwe woningen die Deventer de komende jaren wil bouwen. "Bouwen is meer dan stenen stapelen: je bouwt ook een samenleving. Daarom noemen we het thema 'vriendelijke verstedelijking', met groene en sociale aspecten die allemaal aan bod komen."

De excursie begon bij het Van Eesteren Museum aan de Sloterplas, vijftien jaar geleden opgericht toen de eerste nieuwbouw in de wijk verscheen. "Van Eesteren had 'licht, lucht en ruimte' als uitgangspunt bij zijn uitbreidingsplan, als antwoord op de oude stad met haar smalle straten, slechte huizen en matige leefomstandigheden. Bewoners van het eerste uur van Nieuw West vonden het zonde dat die uitgangspunten verloren dreigden te gaan", legde directeur Jorn Konijn uit. Gidsen van het museum loodsten de Rondelers door een deel van Nieuw West, dat met 160.000 inwoners even groot is als Nijmegen en waarvan de stedenbouwkundige opzet gestoeld is op moderne architectonische en stedenbouwkundige stromingen in het Europa van die tijd, zoals Bauhaus en het werk van Le Corbusier.

Inmiddels zijn veel woningen aan vervanging of renovatie toe en werkt de gemeente aan een grootschalige herstructurering, met extra woningen in een verdeling van 40 procent sociale huur, 40 procent huur in de vrije sector en 20 procent koopwoningen, een verdeling die de wijk met vooral sociale huur diverser kan maken.

Daarbij blijft de stedenbouwkundige opzet van Van Eesteren een van de uitgangspunten, met bijvoorbeeld woonblokken om een grasveld voor gezamenlijk verblijf, veel water en relatief veel afstand tussen de woonblokken; een honorering ook van het werk van het Van Eesteren Museum. Gezien de grote behoefte aan woningen ontkomt de wijk echter niet aan verdichting. Intussen werken tal van initiatieven aan meer sociale cohesie in het stadsdeel, waar 70 procent van de bevolking een diverse achtergrond heeft. Zoals Cascoland in de Van Deysselbuurt. Initiatiefnemers Roel Schoenmakers en Fiona de Bell begonnen hun loopbaan van buurtprojecten in Zuid-Afrika, waar ze als buurtverbinder in arme wijken aan de slag gingen. "We ontdekten dat je met voedsel veel mensen bij elkaar kunt brengen. Al die verschillende eetculturen, de verschillende groenten die je kunt verbouwen. Dat sloeg echt aan", aldus Schoenmakers op zijn rondleiding over de inmiddels 2 hectare met onder meer avontuurlijke speeltuinen, fruitboomgaarden en kassen, waar alle materialen een eerder leven elders hadden. Cascoland trekt er veel wijkbewoners mee, die er als vrijwilliger werken of een wandelingetje maken. Inmiddels is ook een volgend grasveld omgetoverd en ontstaat er een stelsel van paden dat nog verder de wijk in zal trekken.

Veel wijkbewoners trekt ook Buurtwerkplaats Noorderhof aan de Sloterplas, het hart van Nieuw West. Er werken kunstenaars, scholen volgen er creatieve workshops, buurtbewoners van uiteenlopende pluimage eten er samen, kunnen er hun klussen in huis voorbereiden, kunstenaars helpen of deelnemen aan het klusteam, dat in de buurt werk verricht. Ook bewoners van het naburige AZC doen mee, net als studenten die ook met hun handen willen werken. Waarmee Noorderhof een plek voor ontmoeting en ontwikkeling is geworden.

BEZOEKERS 2025

<i>datum</i>	<i>project</i>	<i>aantal bezoekers</i>
23-01-2025	Bedrijvendag Etty Hillesum Lyceum het bij Rondeel	30
27-02-2025	Cinema Rondeel: At the Garden's Pace	50
11-03-2025	Lezing BNA Netsted Jan-Mark de Werven, Eco Tierra	20
13-03-2025	Rondeel Oplevering: gebouwbezoek Park Nova	40
13-03-2025	Jong Rondeel: in gesprek met De Zwarte Hond	40
13-03-2025	Netwerk	40
14-03-2025	Excursie Tilburg	14
20-03-2025	Architectuurcafé voor sponsors	16
	Totaal aantal bezoekers Q1:	250
02-04-2025	Tweede Nacht van het Biobased Bouwen	180
10-04-2025	Rondeel Oplevering: gebouwbezoek De Uiterwaarden	60
22-04-2025	Rondeel Oplevering: gebouwbezoek Steenbrugge	16
23-04-2025	Lezing Hans Formsma over Carlo Scarpa	15
24-04-2025	Rondeel Oplevering: gebouwbezoek Karwei-locatie	16
01-05-2025	Lezing Maarten van Kesteren (Bouwhuis/ACEC)	32
09-05-2025	Ontwerpmarathon Haveneiland	70
17-05-2025	Excursie Dortmund Hörde (Rotary: 34, Rondeel 19)	53
22-05-2025	Cinema Rondeel: Carel Weeber	60
03-06-2025	Commitment-verklaring Biobased Bouwen (18 ondertekenaars)	14
14-06-2025	Dag van de Architectuur: IJssellandschap in 2120	50
19-06-2025	Jong Rondeel: in gesprek met Rijnbouwt	29
27-06-2025	Netwerkbijeenkomst, zomerborrel en rondleiding, preview Open Monumentendag	15
	Totaal aantal bezoekers Q2:	610
09-09-2025	Deventer Erop of Eronder, presentatie Ellen Schild	25
11-09-2025	Rondeel Cinema: Eileen Gray	72
13/14-09-2025	Open Monumentendag, rondleidingen Assenstraat en Bursestraat	25
23-09-2025	ARO Vuurlandschappen (ACEC)	35
25-09-2025	Jong Rondeel: in gesprek met Architecten Cie	20
26-09-2025	Lezing Ruud Tegelaar over Venetië	17
	Totaal aantal bezoekers Q3:	194
1/5 oktober	Deventer interior Design Days	230
02-10-2025	Cinema Rondeel: Flow	30
05-10-2025	Cinema Rondeel: De A'dammer, de man achter de kast	29
10/12-10-2025	Excursie Venetië	13
8/12-10-2025	AFFR	5
30-10-2024	Excursie hoofdkantoor Triodos Bank	20
06-11-2025	Architectuurcafé voor sponsors en Cinema Rondeel: Werkende woonwijken	60
26-11-2025	Aanbieding rapport Haveneiland aan gemeenteraad	3
29-11-2025	Rondeel Oplevering: gebouwbezoek Kantongerecht	32
02-12-2025	Rondeel Oplevering: gebouwbezoek Hemels Wonen	24
12-12-2025	Netwerkbijeenkomst en kerstborrel, bezoek Van Eesteren Museum en excursie Amsterdam Nieuw-West	19
	Totaal aantal bezoekers Q4:	465

Jaartotaal: 1519 bezoekers, 38 activiteiten, gemiddeld 40 bezoekers per activiteit

AGENDA AGENDA-HOME

18 december 2025 ⬆ Bart Ros

Architectuurreis Chili & Brazilië in 2026!

November 2026 (weken 46, 47 en 48)

Tijd om buiten de gebaande paden te denken! In november 2026 (weken 46, 47 en 48) organiseren we een intense, drieweekse architectuurreis naar

HOME - VERSLAG VERSLAG

18 november 2025 ⬆ Bart Ros

Hoe versnellen we Biobased Bouwen? Op bezoek bij de Triodosbank

Hoe versnellen we biobased bouwen?

Op 30 oktober waren we, Boeren voor Biobased Bouwen (Stedendriehoek) en Architectuurcentrum Rondeel uitgenodigd bij het

HOME - EVENING

28 augustus 2025 ⬆ Bart Ros

DiDD, Deventer interior Design Days.

1 t/m 5 oktober in Deventer

Ook dit jaar doet Architectuurcentrum weer mee aan de DiDD, het evenement van de opleidingen Interior Design en Interior Brand

HOME - TRANSFORMATIE

29 augustus 2025 ⬆ Bart Ros

Ontwerpen aan het Haveneiland: Bekijk alvast het filmpje!

Op 9 mei j. hebben we een dag lang gewerkt aan een visie op de toekomst van het Deventer Haveneiland. De prikkelende resultaten van deze dag, georganiseerd op initiatief van Architectuurcentrum Rondeel, zijn

BUZEMEN HOME - RONDEEL OPLEVERINGEN

RONDEEL OPLEVERINGEN

20 maart 2025 ⬆ Bart Ros

Gebouwbezoek aan De Uiterwaarden (Onderdeel van De Parabool)

10 april, 16.00 uur, Broederdelaan 41 te Deventer

Het gebouw De Uiterwaarden is onderdeel van de Parabool. Het nieuwe onderkomen van de

HOME - EVENING

22 januari 2025 ⬆ Bart Ros

Leerlingen van het Etty Hillesum Lyceum op bezoek bij Architectuurcentrum Rondeel

Leerlingen van 4 HAVD en 4 VWO waren op bezoek bij Architectuurcentrum Rondeel om zich te oriënteren op het vakgebied. Ze kregen informatie over de verschillende beroepen en bijbehorende

HOME - VERSLAG VERSLAG

18 december 2025 ⬆ Bart Ros

Een nieuwe invulling voor het voormalige kantongerechtsgebouw aan de Brink

In de serie Rondeel Oplevingen sloot Architectuurcentrum Rondeel het themajaar over de transitie van gebouwen en gebieden af met twee markante Deventer gebouwen: het

BUZEMEN HOME - VERSLAG VERSLAG

18 december 2025 ⬆ Bart Ros

17 nieuwe woningen in de voormalige gereformeerde kerk aan de Smedenstraat

In de serie Rondeel Oplevingen sloot Architectuurcentrum Rondeel het themajaar over de transitie van gebouwen en gebieden af met twee markante Deventer gebouwen: het voormalige kantongerecht aan de Brink en de voormalige

AGENDA AGENDA-HOME

18 december 2025 ⬆ Bart Ros

Architectuurreis Chili & Brazilië in 2026!

November 2026 (weken 46, 47 en 48)

Tijd om buiten de gebaande paden te denken! In november 2026 (weken 46, 47 en 48) organiseren we een intense, drieweekse architectuurreis naar

